

Jenna Mäkelä

KIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY PÄIVÄKOTI
KUPERKEIKASSA

Sosiaalialan koulutusohjelma
2017

KIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY PÄIVÄKOTI KUPERKEIKASSA

Mäkelä, Jenna

Satakunnan ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Toukokuu 2017

Ohjaaja: Kumpulainen, Lenita

Sivumäärä: 43

Liitteitä: 1

Asiasanat: Kiusaaminen, kiusaamisen ennaltaehkäisy, varhaiskasvatus, sosiaaliset taidot, tasa-arvoinen kohtaaminen

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää lasten näkemyksiä kiusaamisesta sekä edistää kiusaamisen ennaltaehkäisyä varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyö tehtiin päiväkotiti Kuperkeikalle Nakkilaan.

Teoriaosuudessa käsiteltiin pienten lasten kiusaamista, leikkiä, sosiaalisia taitoja, tunteiden käsittelyä ja päiväkodin ja kodin välistä yhteistyötä.

Lasten näkemyksiä kiusaamisesta selvitettiin toiminnallisella tuokiolla. Tuokion alussa luettiin satu, jonka pohjustamana keskusteltiin kiusaamisesta lasten kanssa. Apuna käytettiin myös kuvakortteja, jotta tunteiden nimeäminen ja tilanteiden tunnistaminen helpottuisi. Toimintatuokio pidettiin viidelle eri ryhmälle. Kohderyhmänä oli 3-5-vuotiaat lapset.

Kiusaamisen ennaltaehkäisemisen tueksi tehtiin opas yhteistyössä päiväkotiti Kuperkeikan kanssa. Oppaan tekemistä ajatellen päiväkodin arkea havainnoitiin kahden päivän aikana erilaisissa arkitilanteissa. Oppaaseen kerättiin tiivistetysti tietoa pienten lasten kiusaamisesta sekä ennaltaehkäisyn keinoista. Päiväkodin toiveesta oppaaseen lisättiin myös vinkkejä kiusaamiseen liittyvistä teoksista. Oppaan pääpaino oli kuitenkin toiminnallisissa keinoissa, joilla tuetaan esimerkiksi lasten sosiaalisia taitoja ja itsetunnon kehittymistä, joilla on vaikutusta myös kiusaamisen ennaltaehkäisyssä.

Opinnäytetyön aihe valikoitui ajankohtaisuuden, aiheen tärkeyden sekä oman lapsuuden kokemuksen perusteella. Kiusaamista on havaittu jo päiväkotiti-ikäisten lasten keskuudessa. Hyvän ennaltaehkäisevän työn avulla voidaan välttyä kiusaamisen alkamiselta ja näin ollen myös kiusaamisesta aiheutuvilta seurauksilta sekä mielipahalta.

PREVENTION OF BULLYING IN DAY CARE KUPERKEIKKA

Mäkelä, Jenna

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Bachelor of Social Service

May 2017

Supervisor: Kumpulainen, Lenita

Number of pages: 43

Appendices: 1

Keywords: Bullying, prevention of bullying, early childhood education, social skills, equality meeting

The purpose of this thesis was to discover children's experiences of bullying and proactive prevention of bullying in early childhood. This thesis was made to kindergarten Kuperkeikka in Nakkila.

The theoretical part of the thesis consists of bullying of young children, playing, social skills, handling emotions and co-operation between kindergarten and home.

Children's experiences of bullying were discovered in experimental situation. In the beginning a fairy tale was read to the children which led to discussions of bullying with them. In addition, pictures were used to assist in emotion recognition and to ease situations identifications. The experimental situations were held to five different test groups in which the children were 3-5 years old.

A guide to prevent bullying was created in cooperation with day care Kuperkeikka. Routine daily life was observed for two days in Kuperkeikka due to appropriate guide writing style. Information of bullying and proactive prevention of bullying were collected to the guide context. List of books regarding prevention of bullying were added to the guide by the request of the kindergarten personnel. However, the main focus of the guide was in practical methods in which the kindergarten personnel support children's social abilities and development of self-esteem. These have affects to proactive bullying.

The idea of the thesis was established because of its importance and from the writer's own childhood experience about bullying. Also, bullying has been observed already in among the children before day care. Appropriate proactive prevention work in bullying will lead to decrease of bullying and therefore also prevent bullying outcomes.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	5
2	PIENTEN LASTEN VÄLINEN KIUSAAMINEN	6
2.1	Mitä kiusaaminen on?	6
2.2	Kiusaamisen eri muodot	8
2.3	Roolit kiusaamistilanteissa.....	9
2.4	Tyttöjen ja poikien erot kiusaamisessa	11
3	KIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY	11
3.1	Lapsen sosiaalisten taitojen tukeminen.....	11
3.2	Moraalin ja empatian kehittyminen	13
3.3	Ryhmän ja vertaissuhteiden merkitys lapselle.....	13
3.4	Kodin ja varhaiskasvatuksen yhteistyö.....	18
3.5	Sensitiivinen aikuinen	19
3.6	Lasten tasa-arvoinen kohtaaminen.....	22
3.7	Leikin merkitys kiusaamisen ennaltaehkäisyssä.....	22
4	KIUSAAMISEEN PUUTTUMINEN	24
4.1	Aikuisen toiminta kiusaamistilanteissa.....	24
4.2	Kiusaamisen puheeksi ottaminen.....	25
4.3	Piirrosviestintä apuna tilanteen selvittämisessä.....	27
5	TOIMINNALLINEN OPINNÄYTETYÖ	28
5.1	Tutkimusmenetelmä.....	28
5.2	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	28
5.3	Toimintatuokiot.....	29
5.3.1	Kohderyhmä	29
5.3.2	Aikataulu	29
5.3.3	Toteutetun tuokion sisältö	30
5.3.4	Havainnointi	31
6	TUTKIMUSTULOKSET.....	31
6.1	Mitä kiusaaminen on?	31
6.2	Miltä kiusaaminen lapsesta tuntuu?	32
6.3	Onko kaikki otettava mukaan leikkiin?	33
6.4	Mitä lapset tekevät, jos he havaitsevat kiusaamista?	34
6.5	Onko kaikilla lapsilla kavereita?.....	34
7	OPAS PÄIVÄKODILLE	35
8	POHDINTA.....	37
	LÄHTEET	41
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheena on kiusaamisen ennaltaehkäiseminen päiväkodissa: tarkemmin sanottuna kiusaamisen ilmeneminen, siihen puuttuminen sekä ennaltaehkäisy. Pääpaino opinnäytetyössä on kuitenkin kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Opinnäytetyöni tilaaja on Nakkilan päiväkotikoulu Kuperkeikka. Tarkoitukseni on selvittää, miten kiusaaminen ilmenee juuri Kuperkeikassa ja kokevatko lapset, että heitä kiusataan.

Tavoitteenani on tuoda tietoisuuteen keinoja, joiden avulla voidaan ennaltaehkäistä sekä vähentää kiusaamista. Tavoitteenani on myös selvittää, minkälaisia asioita lapset mieltävät kiusaamiseksi.

Kiusaaminen on aiheena aina ajankohtainen. Viime vuosina on yhä enemmän alettu miettiä kiusaamista myös pienten lasten näkökulmasta. Aiheesta on lähiaikoina tullut myös jonkin verran uutta kirjallisuutta. Kuperkeikassa kaivataan lisää tietoa ja uusia näkemyksiä aiheeseen. He ovat myös kiinnostuneita tietämään, onko kaikilla lapsilla päiväkodissa kavereita.

Aihe on tärkeä jo senkin vuoksi, että kiusaamiskokemuksella saattaa olla pitkäaikaisetkin seuraukset. Omat kokemukseni lapsuusajan kiusaamisesta ovat olleet osana vaikuttamassa aiheen valinnassa. Jonkinasteista kiusaamista esiintyy kaikkialla, joten koen, että mitä enemmän asiasta tiedetään, sitä paremmat mahdollisuudet kiusaamiseen on puuttua jo varhaisessa vaiheessa. Opinnäytetyöni kautta saamani tiedot edesauttavat varmasti omalta osaltani kiusaamisen ennaltaehkäisyssä tulevana sosionomina ja varhaiskasvattajana. Tahdon omalla toiminnallani vaikuttaa siihen, ettei kiusaamista esiintyisi pienten lasten keskuudessa, koska lapsen itsetunto on herkkä haavoittumiselle.

2 PIENTEN LASTEN VÄLINEN KIUSAAMINEN

2.1 Mitä kiusaaminen on?

Kiusaamisen määritelmä perustuu koulumaailmassa sekä työelämässä tapahtuvaan kiusaamiseen, koska näillä kentillä on enemmän tutkimuksellista tietoa. Salmivalli (2013) määrittelee kiusaamisen aggressiiviseksi käytökseksi, joka vahingoittaa henkilöä fyysisesti tai psyykkisesti olemalla samalla toistuvaa sekä tahallista, kohdistuen puolustuskyvyttömään henkilöön. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 3-4.) Toistuvuutena tulee nähdä myös sellaiset teot, joissa kohde vaihtuu. Toistuvuuden kriteeri kuitenkin luo haasteensa siihen, että kertaluontoiset tilanteet jätetään huomioitta, vaikka kyseisillä teoilla saattaa olla yhtäläisesti pitkäaikaisiakin vaikutuksia lapselle. (Repo 2015, 43.)

Yksi kiusaamisen määritelmässä esiintyvä asia on tietoisuus. Kiusaamisen tarkoituksena on aina satuttaa ja loukata kiusaamisen kohteeksi joutunutta henkilöä, joko henkisesti tai fyysisesti. On kuitenkin pohdittu, että mistä tietää, mikä lapsen teon tarkoituksena on tai ymmärtääkö pieni lapsi loukkaavansa toista teoillaan tai sanoillaan, ymmärtääkö hän tekojensa seuraukset. Jo pienillä lapsilla on empatiataitoja ja moraalista ajattelua, mutta niiden tasoa on kuitenkin vaikea mitata, sillä kehitys on hyvin yksilöllistä. Kiusaaminen johtaa yksilön sulkemiseen ulkopuolelle. Päiväkodissakin tapahtuu lasten sulkemista ryhmien ulkopuolelle. Tapahtuma voi olla joko tietoinen valinta tai vaihtoehtoisesti ryhmän normisto sallii yhden jättämisen ulkopuolelle, jolloin ulkopuolelle sulkeminen on tiedostamatonta. Molemmissa tapauksissa kuitenkin teko nähdään kiusaamisena, joten tietoisuus ei pienten lasten parissa ole paras mahdollinen kriteeri määrittämään kiusaamista. (Repo 2015, 44-45.)

On kuitenkin tärkeää erottaa kiusaaminen ja riita sekä muut konfliktit toisistaan. Kiusaamisen tarkoituksena on satuttaa ja loukata sitä henkilöä, johon toiminta kohdistuu, kun taas riitojen taustalla on yleensä eriävät mielipiteet. Lapset riitelevät usein esimerkiksi leikin kulusta tai siitä, kuka saa leikkiä milläkin lelulla. Lapsen tunteiden kuohahtaminen on normaalia, eikä lasten välisiä riitoja voi tai pidäkään kokonaan saada pois, sillä näin he oppivat pitämään puoliaan sekä sopimaan. Riitely voi kehittä-

tää lapsen sosiaalisia taitoja, kunhan fyysiseltä kontaktilta vältytään. Tärkeintä on, ettei ketään loukata ja riita päättyy sopuun. (Haapsalo 2016, 52&64.) Päiväkotiikäiset lapset tarvitsevat vielä aikuisten apua riitojensa selvittämiseen. Omien havaintojeni mukaan lapset tulevat kertomaan, kun heillä on esimerkiksi riitaa leluista. Aikuinen voi omalla esimerkillään opettaa lapsia olemaan vuorovaikutuksessa ja sovuissa ikätovereidensa kanssa. Vaikka kyse olisikin riitatilanteesta, eikä kiusaamisen kriteerit täyttävästä toiminnasta, on kasvattajan puututtava ja ohjattava lasta toimimaan oikein.

Revon (2015) mukaan lapset sekä päiväkodin henkilökunta käyttävät paljon sanaa kiusaaminen. He tunnistavat sanan ja kuvailevat kiusaamista samankaltaisesti kuin koulussa kiusaamista kuvaillaan. Kiusaaminen-sanan käyttöä pienten lasten parissa on kritisoitu muun muassa sen vuoksi, että pienen lapsen teon tahallisuuden mittaaminen on ongelmallista. Korvaavaksi sanaksi onkin ehdotettu, että puhuttaisiin lapsen kyvyttömyydestä hallita tunteitaan ja toimintaansa. Kuten Repo kertoo, keskustelujen ja pohdintojen avulla käsite voitaisiin rajata oikean ilmiön ympärille, jolloin sitä voitaisiin käyttää oikein kaikissa ympäristöissä. Olennaisinta on kuitenkin se, että ymmärretään, mitä kiusaamisella ilmiönä tarkoitetaan. Kun tiedetään, mistä on kyse ja kuinka kiusaamista voidaan ehkäistä, voidaan kiusaamista terminä käyttää myös pienten lasten parissa. On otettava huomioon myös se, että kiusaaminen on lapsen kokemuksellinen asia. Kaikki eivät koe asioita samanlaisesti, toisille jonkun lapsen leikki voi todellisuudessa olla kiusaamista. (Repo 2015, 53-55.)

Kiusatuksi joutuu yleensä lapsi, joka eroaa joko ulkonäöltään tai harrastuksensa puolesta ”normaalista”. Esimerkiksi epätavallinen harrastus saattaa johtaa kiusaamiseen. Usein harrastukset jaetaan tyttöjen ja poikien juttuihin. Jos esimerkiksi poika on kiinnostunut tanssista, saatetaan häntä alkaa kiusata mielenkiinnonkohteensa vuoksi. Toisinaan on myös riski, että ujut ja kooltaan pienet lapset joutuvat kiusaajan kohteeksi, koska kiusaaja kokee voivansa käyttää heihin voimaa sekä valtaa (Viljamaa 2014, 143-144).

Kiusaaminen saattaa johtua myös siitä, että esimerkiksi erilaisesti pukeutuva ei häpeä erilaisuuttaan, vaan osoittaa mielipiteensä muun muassa vetäytymällä. Yksi syy kiu-

saamiselle voi olla myös se, ettei lapsi tahdo hyväksyä kiusaajan valtaa, vaan hän tahtoo olla omanlaisensa eikä liity kiusaajan porukkaan. (Viljamaa 2014, 144.)

Eri ryhmissä syyt kiusaamiselle voivat kuitenkin olla erilaisia, joten ei voida puhua, että jokin lapsen ominaisuus tai ulkomuodollinen asia suoraan olisi ominainen kiusaamisen syy. Jokaisessa ryhmässä on oma toimintakulttuuri, sallivuus sekä ei-sallivuus. Toisinaan kiusaaminen liitetään tunteisiin, kuten kateuteen. Lapselta puuttuu kuitenkin keinot sekä sanat säädellä tunteitaan, jolloin säätelemätön käyttäytyminen saattaa ilmetä toisen huonona kohteluna. Tällaisessa tapauksessa kiusaamisen syy ei ole itse tunne, vaan kiusaaminen on seurausta taitojen puutteesta säädellä ja käsitellä tunteitaan. Lapsi ei synny kiusaajaksi eikä käyttäydy tahallaan ilkeästi kehtään kohtaan. Tahallisuus ja ilkeys tulevat mukaan vasta myöhemmin, ne eivät sovelu asiaan puhuttaessa päiväkotikäisten kiusaamisesta. (Haapsalo ym. 2016, 52.)

2.2 Kiusaamisen eri muodot

Kiusaaminen jaetaan sekä suoraan että epäsuoraan kiusaamiseen ja se voi olla niin fyysistä, psyykkistä kuin sosiaalistakin. Fyysinen kiusaaminen voi olla esimerkiksi lyömistä, tönimistä tai nimittelyä, kaikenlaista fyysistä vahingoittamista, mikä kohdistuu suoraan kiusattuun henkilöön. Henkinen kiusaaminen voi olla sekä suoraa, kuten haukkumista ja nimittelyä, että epäsuoraa, eli esimerkiksi selän takana puhumista tai perättömien juorujen levittämistä. Esimerkki sosiaalisesta kiusaamisesta voisi olla esimerkiksi sulkeminen porukan ulkopuolelle. (Hamarus 2012, 38.)

Epäsuoraa kiusaamista voidaan kutsua myös relationaaliseksi tai sosiaaliseksi aggressioksi. Tällaisen kiusaamisen tarkoituksena on vahingoittaa toisen osapuolen kaaverisuhteita. Kiusattu eristäytyy ajan myötä ryhmästä ja pahimmassa tapauksessa jää loppujen lopuksi koko yhteisön ulkopuolelle. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 5.)

Perren (2005) on tutkinut päiväkotikiusaamista, ja hän jakaa päiväkodissa tapahtuvan kiusaamisen muodot neljään eri luokkaan: fyysiseen kiusaamiseen, verbaaliseen kiusaamiseen, objektiiviseen kiusaamiseen sekä poissulkemiseen. Fyysisellä kiusaamisella tarkoitetaan muun muassa lyömistä, potkimista ja puremista, verbaalisella kiusaamisella tarkoitetaan taas esimerkiksi toiselle nauramista, nimittelyä tai yleistä

hännäämistä. Objektisuhteisella kiusaamisella Perren tarkoittaa toisen tavaroiden piilottamista ja rikkomista. (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 6.)

Päiväkodissa tavallista on, että lasta kiristetään toimimaan ryhmän haluamalla tavalla, jotta hän saa osallistua toimintaan. ”Sä saat tulla mukaan, jos leikit vaan täällä”. Tavallinen vallankäytön väline on leikin sääntöjen muuntelu. Tällä tarkoitetaan sitä, että lapsi hyväksytään leikkiin mukaan, mutta hänellä ei ole tasavertaisia mahdollisuuksia osallistua leikkiin, eikä näin ollen ole tasavertainen leikin jäsen. Tämä näytettyy esimerkiksi leikin roolien epätasaisena jakautumisena, roolien vaihtamisen estämisenä ja siinä, että rooleja rajoitetaan. Jotkut lapset saattavat saada jatkuvasti roolin, jossa eivät pääse vaikuttamaan leikin kulkuun. (Repo 2015, 81.)

2.3 Roolit kiusaamistilanteissa

Tehdyissä tutkimuksissa selviää, että kiusaavia lapsia on kahdenlaisia: impulsiivisesti ja reaktiivisesti käyttäytyvät sekä manipulatiivisen proaktiivisesti käyttäytyvät lapset. Impulsiivisesti ja reaktiivisesti käyttäytyvillä lapsilla on vaikeuksia säädellä omaa aggressiotaan, ja he ovat vaarassa ajautua kiusaaja-uhri-rooliin. Manipulatiivisen proaktiivisesti käyttäytyvillä lapsilla on puutteita heidän empatiataidoissaan ja ovat tämän vuoksi alttiita kiusaamaan muita lapsia. Riskien toteutuminen riippuu kuitenkin ryhmästä ja siitä, millainen on ryhmässä vallitseva toimintakulttuuri ja käyttäytymistä säätelevät normit. (Haapsalo, Kirkkopelto & Repo 2016, 52.)

Kiusaaminen perustuu lasten keskinäisiin sosiaalisiin suhteisiin ja sitä tapahtuu aina vertaisryhmissä. Kiusaaminen nähdään ryhmäilmiönä, eli ryhmä määrittelee, millaista käyttäytymistä missäkin ryhmässä hyväksytään. Kaikki lapset eivät saavuta haluamaansa asemaa ryhmässä ainoastaan positiivisin keinoin, jolloin kiusaaminen toimii helposti välineenä toisten arvostuksen tavoittelussa. (Haapsalo ym. 2016, 52.) Kun kiusaaja saa palautetta muulta ryhmältä esimerkiksi sanallisesti tai naurun avulla, kiusaaja saa tästä, muun ryhmän hyväksynnästä, vallan tunnetta ja mahdollisesti jopa mielihyvän tunteuksia, joka luo hänelle tunteen, että toiminta on hyväksyttävää. Ryhmän reaktioon vaikuttaa se, miten kiusaamisen kohteeksi joutunut lapsi reagoi. Mikäli hän osoittaa pelkoa tai suuttua, hän herättää muun ryhmän kiinnostuksen.

Muita ryhmäläisiä kerääntyy paikalle, ja he osallistuvat kiusaamiseen hyväksymällä tapahtuneen. Vaikka paikalle ei jäisikään, muttei kuitenkaan kerro tapahtuneesta, osallistuu kiusaamiseen passiivisesti hyväksymällä tapahtumat. (Repo 2015, 46.)

Lapsille on jo kotona hyvä tehdä selväksi, ettei kiusaamisesta puhuja tai kiusaamisesta kertova lapsi ole kielijä, vaan hän puolustaa omia sekä muiden etuja. Kiusattua tulee auttaa joka kerta, ja kiusaajalle tulee kertoa, ettei kiusaaminen ole hyväksyttävää. Yhdessä tekemällä ja aina tiukasti asiaan puuttumalla kiusaamista saadaan selvästi vähennettyä. Kiusaaminen saadaan vähenemään, kun siihen puuttuminen koetaan koko yhteisön asiaksi, kiusattua puolustetaan ja kaikki toimivat yhdessä kiusaamisen estämiseksi. (Viljamaa, 160-162.)

Kiusaamistilanteessa on kiusaajan ja kiusatun lisäksi myös apurin, vahvistajan, puolustajan sekä sivustaseuraajan roolit. Kyseisiä rooleja ei ole kuitenkaan pienien lasten keskuudessa juuri tutkittu. Salmivallin (2005) mukaan mitä pienemmistä lapsista on kyse, sitä enemmän kiusaamisen kohteeksi joutunutta lasta puolustetaan. Vähäisen tutkimustiedon vuoksi ei ole tietoa, onko pienten lasten välinen kiusaaminen vain kahden lapsen välistä vai onko ryhmä mukana alusta alkaen. Ei ole myöskään tutkittua tietoa siitä, alkaako kiusaaminen ensin kahden lapsen välillä ja saa sen jälkeen muun ryhmän huomion vai alkaako kiusaaminen, jotta kiusaaja saisi huomiota. Repo (2015) on tutkinut 3-6-vuotiaiden lasten rooleja kiusaamistilanteissa. Saadut tulokset osoittivat, että mikäli kiusaamiseen puututaan henkilökunnan puolesta, kiusaajaa vahvistavat lapset vähenivät ryhmässä. Vahvistajalla tarkoitetaan lasta, joka antaa kiusaajalle vallan tunnetta esimerkiksi ihailemalla hänen toimintaansa. Vahvistaja roolilla on tutkimuksen mukaan myös vaikutusta lapsen kokemaan turvallisuuteen. Tämä onkin ihan perusteltavissa, sillä mikäli kiusaaja saa monta tukijaa, lapsi kokee muidenkin lasten olevan häntä vastaan ja näin saattaa menettää esimerkiksi päiväkotikavereita. Yhteiset sopimukset siitä, miten kiusaamiseen puututaan, vähensi myös vahvistajien sekä sivustaseuraajien määrää. Näin ollen kaikki kiusaamista tukevat roolit heikkenivät. Tutkimuksen mukaan kiusaaminen kuitenkin esiintyy ryhmäilmiönä päiväkotiryhmissä, ja 3-6-vuotiaiden ryhmissä kiusaamiseen liittyvät roolit ovat löydettävissä. (Repo 2015, 84-85.)

2.4 Tyttöjen ja poikien erot kiusaamisessa

Perren (2000) on tutkinut tyttöjen ja poikien välisen kiusaamisen eroja ja yhtäläisyyksiä. Tutkimuksessa selvisi, että pojat kiusaavat tyttöjä useammin ja käyttävät tyttöjä enemmän myös fyysisen kiusaamisen muotoja kuten lyömistä ja potkimista. On kuitenkin huomattu, että tytöt ja pojat käyttävät yhtä paljon henkisen kiusaamisen muotoja, kuten nimittelyä. Kiusatukiksi tytöt ja pojat joutuvat suunnilleen yhtä usein, poikkeuksena kuusivuotiaat, jolloin on todettu, että tyttöjä kiusataan poikia enemmän. Tyttöjen keskuudessa kiusaaminen liittyy usein kaverisuhteisiin. Esimerkkinä kaverisuhteisiin liittyvästä kiusaamisesta pienten lasten keskuudessa, on leikistä poissulkeminen. Päiväkodissa on yleistä, että kaikkia ei huolita leikkiin, etenkin kesken leikin. Pienet lapset kiusaavat enimmäkseen samaa sukupuolta edustavia. (Laine & Neitola 2002, 24.)

Erot tyttöjen ja poikien kiusaamisessa tulisi huomioida myös kiusaamisen vastaisessa työssä. Elina Pajun tekemän väitöstutkimuksen (2013) mukaan päiväkodin toimintakulttuurit estävät tyttöjen ja poikien välisen tasa-arvon toteutumisen päiväkodissa, koska tytöt saavat poikia enemmän läheisyyttä. Tämä ei edistä tyttöjen ja poikien tasa-arvoista kohtaamista varhaiskasvatuksessa. (Repo 2015, 87.)

3 KIUSAAMISEN ENNALTAEHKÄISY

3.1 Lapsen sosiaalisten taitojen tukeminen

Sosiaalisia perustaitoja ovat kuunteleminen, itsensä ilmaiseminen, vuorotellen puhuminen sekä aloitteen tekeminen. Kun lapsella on hyvät sosiaaliset taidot, sen voi huomata toisten huomioon ottamisena sekä käytöstopojen, roolien sekä arvojen ja asenteiden noudattamisena. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 54-55.)

Sosiaalisella pätevyydellä tarkoitetaan kykyä toimia sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa myönteisesti sekä rakentavasti. Lapset alkavat oppia jo varhain avuliaisuutta

sekä yhteistyötaitoja. Lapsen sosiaaliset taidot kehittyvät paljon kolmen ja seitsemän ikävuoden välillä. Tutkimuksen mukaan lapsen asema ryhmässä vaikuttaa hänen kehitykseensä, sillä hyväksyty ja pidetty asema tuo mukanaan paljon myönteisiä vaikutuksia. Ryhmään kuulumisen sekä toisten lasten kanssa toimiminen muodostavat lapselle käsityksen siitä, millaisena muut hänet kokevat. Kasvattajien tulee tukea lasten keskinäisiä suhteita kaikenlaisissa tilanteissa ja samalla varmistaa, että jokainen lapsi saa kokemuksen onnistumisesta vertaisryhmässä. (Järvinen & Mikkola 2013, 28.)

Sosiaalisuudella tarkoitetaan lapsen synnynnäistä temperamenttipiirrettä, jonka avulla voidaan selittää se, että joillekin ihmisille muiden seura on toisia tärkeämpää. Pienten lasten sosiaalisuus näkyy kiinnostuksena muista ihmisistä, niin aikuisista kuin lapsistakin. Sosiaaliset taidot kertovat puolestaan sen, miten hyvin ihminen tulee toimeen muiden kanssa. Sosiaaliin taitoihin kuuluu kyky analysoida sosiaalisia tilanteita sekä kyky ymmärtää, miten niihin tilanteisiin on tultu. Sosiaaliin taitoihin kuuluu myös kyky ymmärtää muiden mielialoja, kyky ratkaista ongelmia, neuvotella, sovitella ja tehdä kompromisseja. Toisin kuin sosiaalisuus, sosiaaliset taidot opitaan kokemusten ja kasvatuksen kautta. (Keltikangas-Järvinen 2012, 49-52.) Sosiaaliin taitoihin kuuluu kaikki ne taidot, joita lapsi käyttää arkisissa tilanteissa ja saavuttaa itselleen tärkeitä asioita loukkaamatta toisia ihmisiä. Lisäksi sosiaaliin taitoihin kuuluu tunne- ja itsesäätelytaidot sekä sosiokognitiiviset taidot. Omien ja muiden tunteiden havaitseminen ja tunnistaminen sekä omien reaktioiden ja käyttäytymisen hallinta ovat osa itsesäätelytaitoja. Näitä taitoja päiväkotiyössä harjoitellaan. (Järvinen & Mikkola 2013, 28.)

Sosiokognitiivisten taitojen avulla lapsi oppii kokemustensa perusteella eläytymään ja asettumaan toisten asemaan sekä ymmärtämään sosiaalista vuorovaikutusta ja havainnoimaan ihmisten välisiä suhteita. Kun lapsi oppii sosiaalisia taitoja, hän tutustuu samalla toisiin lapsiin, pääsee mukaan leikkeihin sekä hyvässä tapauksessa pääsee myös vaikuttamaan leikin kulkuun ja rakenteeseen. Kun lapset pääsevät vaikuttamaan leikin kulkuun, heidän neuvottelutaidot kehittyvät, jotka taas auttavat tulevaisuudessa ongelmien ratkaisemisessa sekä erimielisyyksien sopimisessa. (Järvinen & Mikkola 2013, 28.)

3.2 Moraalin ja empatian kehittyminen

Empatialla tarkoitetaan kykyä ymmärtää toisten tunteita, sekä eläytyä tunteisiin ja tilanteisiin. Moraalilla taas tarkoitetaan kykyä ymmärtää oikeaa ja väärää, hyvää ja pahaa. Lapsen sosiaalisen kehityksen lähtökohtana on vuorovaikutus vanhempiin. Perusluottamuksen syntymistä pidetään sosiaalisen kehityksen perustana. (Järvinen ym. 2009, 54.) Lapsi oppii erottamaan hyvän ja pahan toisistaan rehellisen ja suoran palautteen kautta (Viljamaa 2014, 163). Lapset eivät yleensä yksilötasolla pidä siitä, että ketään omassa ryhmässä kiusataan ja he tietävät sen olevan väärin, mutta eivät siitä huolimatta puutu asiaan, koska puuttuminen koetaan uhaksi (Repo 2015, 47).

Itsehallinta ja itsekuri tarkoittavat tunteiden säätelyä. Tällöin lapsi osaa ottaa muut huomioon ja osaa sopeuttaa omia tunnetilojaan sekä käytöstään tilanteeseen sekä ympäristöön ja sen vaatimuksiin. Vähitellen lapsi oppii esimerkiksi, miten pahaa mieltä ja harmitusta ilmaistaan niin, ettei loukkaa muita. (Järvinen ym. 2009, 55.)

Moraalikehitys osuu 2-6 ikävuoden kohdalle. Kehitysvaiheisiin kuuluu muun muassa omantunnon ja syyllisyyden tunteen syntyminen. Lapsi oppii moraaliset normit samaistumalla itselle tärkeisiin ihmisiin. Itsenäisiä moraalisia ratkaisuja lapsi oppii tekemään 10-vuotiaana. Tehdyssä moraaliarvotutkimuksessa sellaiset lapset, joiden mielestä mikään ei ole väärin, käyttävät eniten väkivaltaa osana omaa toimintaansa. (Harjunkoski, S-M & Harjunkoski, R. 1994, 78-79.) Lapsen moraalin kehityksessä empatialla on keskeinen merkitys. Empatialla tarkoitetaan myötäeloa sekä ymmärrystä. Toisin sanoen empatia on toisen tunteisiin eläytymistä. (Kalliopuska 1990, 11.)

3.3 Ryhmän ja vertaissuhteiden merkitys lapselle

Lapsen viihtyvyyteen ja selviytymiseen ryhmässä vaikuttavat sekä lapsen ikä, että sosiaalisuus temperamenttisena piirteenä. Kasvattajien tulee päiväkodissa tutustua huolellisesti lapseen ja hänen sosiaalisiin valmiuksiinsa sekä hyväksyä se, että kaikki lapset ovat erilaisia ja kokevat asiat sekä ryhmässä olemisen eri tavoin. Ryhmässä oleminen ja toimiminen ei ole lapselle aina helppoa ja yksinkertaista, ja tämän vuoksi lapsella onkin oikeus saada kasvattajalta apua sitä tarvitessaan. Ryhmän välistä sekä

ryhmän jäsenten keskeistä luottamusta voidaan luoda ja lisätä erilaisten toiminnallisin ja osallistavin menetelmin yhdessä leikkien ja pieniä yksinkertaisia tehtäviä tehden. On tärkeää, että kasvattajat arvostavat kaikkia lapsia ja koko lapsiryhmää. Kasvattajan tehtävänä on myös auttaa ja ohjata lapsia arvostamaan toisiaan. Asiantuntijoiden mukaan ryhmän koko vaikuttaa ryhmän muodostumiseen ja dynamiikkaan. Suurissa ja vaihtuvissa ryhmissä vertais- ja ystävyysuhteiden luominen ja ryhmätyöskentelyn ohjaaminen ovat vaikeita. (Järvinen & Mikkola, 2013, 30.)

Varhainen kiusaamiseen puuttuminen lisää lapsen sosiaalista, fyysistä sekä psykologista turvallisuutta ja vaikuttaa näin ollen myös hänen kasvuunsa sekä kehitykseensä. Turvallinen ympäristö takaa lapselle myös oppimisen iloa sekä onnellisuutta ollen samalla laadukkaan ja onnistuneen varhaiskasvatuksen edellytys. (Repo 2015, 15.)

Ryhmän toimivuuden kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että kasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus on myönteistä. Muun muassa selkeät rutiinit ja päivän rakenne luovat lasten päiväkotipäivään turvaa. (Kanninen & Sigfrids 2012, 154-155.) Turvallisessa ryhmässä lapsi saa tukea ryhmään liittymisessä ja häntä tuetaan ystävyysuhteiden luomisessa. Turvallisessa ympäristössä ryhmäytymistä ohjataan ja arvioidaan. Ryhmässä on myös yhteiset säännöt. Lapsen kuunteleminen ja kuuleminen, kannustaminen sekä rohkaisu kuuluvat turvallisen ryhmän toimintaan. On myös hyvä keskustella sekä osoittaa hellyyttä kaikille ryhmän jäsenille. Mikä tärkeintä, turvallisessa ympäristössä puututaan aina kiusaamiseen. (Järvinen & Mikkola 2013, 30.)

Vertaissuhteilla tarkoitetaan saman ikäisten tai samalla kehitystasolla olevien lasten ryhmää. Usein myös kiusaamista esiintyy siellä, missä on vertaisryhmiä. Hyvä vertaisryhmä sekä myönteiset ystävyysuhteet tukevat lapsen kehitystä sekä luovat mahdollisuuksia positiivisen vuorovaikutuksen kehittymiselle ja vahvalle itseluottamukselle. (Repo 2015, 122.)

Lasten keskinäisissä vuorovaikutustilanteissa on enemmän ongelmia, kuin aikuisen ja lapsen välisissä vuorovaikutustilanteissa, koska kaveruus ryhmässä pitää ansaita. Vertaisryhmissä kuitenkin lapset oppivat ryhmässä olemisen taitoja sekä kumppanuutta. Ryhmässä muodostuneet roolit kehittävät lasta tekemään aloitteita, päätöksiä ja löytämään oman paikkansa ryhmässä. Tehtyjen tutkimusten mukaan kaverisuhteis-

sa esiintyvät ongelmat ovat yleisiä jo päivähoitossa. Kasvattajien tuleekin jo varhaisessa vaiheessa ohjata tietoisesti ja tavoitteellisesti ryhmän muodostumista, jotta torjuttuksi tulemiselta ja kiusaamistilanteilta vältyttäisiin. (Järvinen & Mikkola 2013, 30.)

Pienryhmätoiminnalla pystytään tukemaan ja vahvistamaan sekä syventämään vuorovaikutusta. Pienryhmätoiminnan avulla mahdollistetaan lapselle turvallinen ja ennakoitavissa oleva rakenne, jolloin lasten on helpompi solmia vertaissuhteita sekä suunnitella omia tekemisiään. Ryhmässä lapset oppivat tunnistamaan tekojensa seuraukset ja niiden vaikutukset toisiinsa. Kun lapsi saa toimia turvallisesti ja ohjatusti lähikehityksen vyöhykkeellä, on kasvattajien tällä tavoin helpompi havainnoida ja suunta lasten toimintaa. Myös kasvattajalle tulee tunne, että hänellä on mahdollisuus kohdata kaikki lapset. Pienryhmässä kasvattajalta vaaditaan sensitiivisyyttä ja aktiivista läsnäoloa, kun taas isoa ryhmää ohjattaessa vaaditaan selkeitä ja johdonmukaisia ryhmänohjaustaitoja. (Järvinen & Mikkola 2013, 39-42.)

Vertaisryhmässä saatu palaute vaikuttaa lapsen rakentuvaan itsetuntoon joko myönteisesti tai kielteisesti, saadusta palautteesta riippuen. Lapsen ikä- ja kehitystaso vaikuttavat siihen, miten lapsi osaa toimia muiden lasten seurassa ja sitä myöden liittyä osaksi yhteisöä. Kasvattajan rooli lasten välisten suhteiden vaikuttajana ja ristiriitojen selvittäjänä sekä ennaltaehkäisijänä on todella tärkeä. Jos ryhmä on jatkuvasti levoton ja riitaisa, on hyvä miettiä, onko ryhmää ohjattu ja opastettu riittävästi. Levottomuus on usein osoitus siitä, että lapsiryhmä on ollut liikaa ilman aikuisen ohjausta ja kannattelevaa läsnäoloa. (Järvinen & Mikkola 2013, 32-33.)

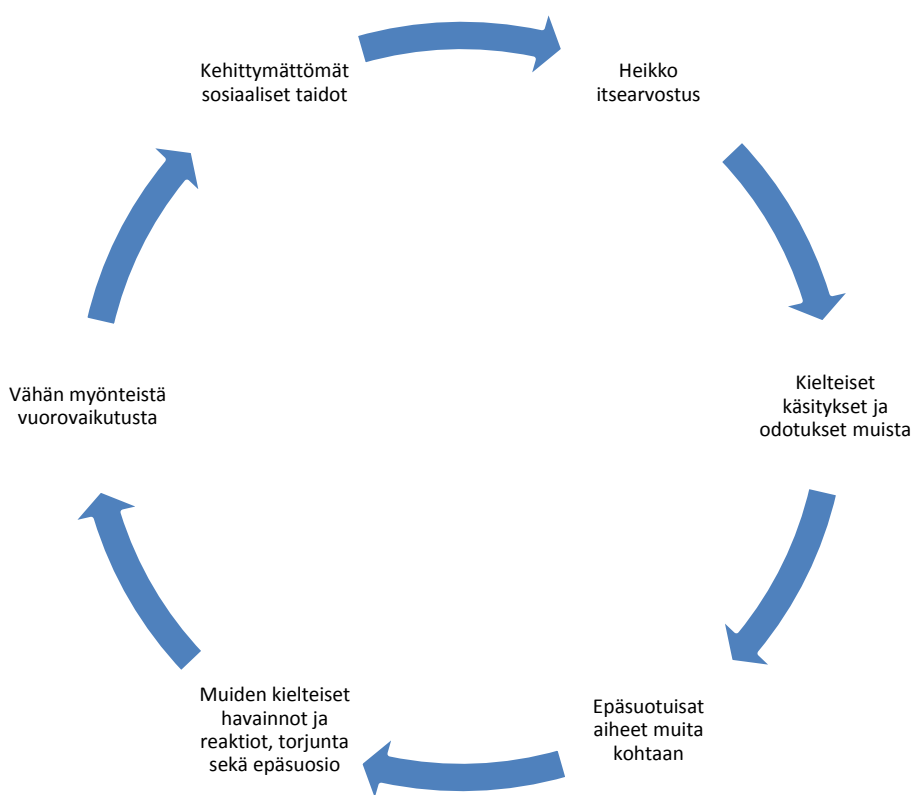
Torjunta ja torjuttuksi tuleminen ovat riskitekijöitä, jotka voivat johtaa kiusaamiseen. Torjunnan ja esimerkiksi leikistä poissulkemisen merkkejä esiintyy jo päiväkodissa noin kolme vuotiaasta ylöspäin. Ihmisellä on perustarve kuulua sosiaaliseen verkostoon, jossa mahdollistuu sosiaalinen kanssakäyminen. Tämä tarve ei kuitenkaan toteudu, mikäli lapsi tulee torjuttuksi. Mikäli lapsi ei saa tarvitsemiaan sosiaalisia kontakteja ryhmässä, se aiheuttaa ahdistuneisuutta, tyytymättömyyttä, yksinäisyyttä ja eristyneisyyden tunnetta, jotka taas voivat aiheuttaa kiusaamiskokemuksia. (Repo 2015, 132.)

Kasvatustieteen tohtori Marita Neitola (2000) on tutkinut sekä kiusaamista että ryhmästä pois sulkemista, ja tulokset osoittavat, että päiväkotiryhmässä noin 12% lapsista tuli torjutuksi ja suurin osa heistä oli poikia. Torjutuksi tulleet voidaan jakaa kahteen ryhmään, joista ensimmäinen ja selkeästi suurempi muodostuu aggressiivisista torjutuista lapsista ja toinen vetäytyvistä lapsista. Kasvattajien tulee kiinnittää huomiota näihin lapsiin, koska aggressiivisuus sekä vetäytyneisyys heikentävät lapsen mahdollisuuksia ryhmässä toimimiseen. Näihin riskiryhmiin kuuluvien lasten on vaikea oppia ymmärtämään toisten lasten aloitteita ja reaktioita ilman kasvattajan päivittäistä ohjausta. Kasvattaja on aina aktiivisempi, kun hän seuraamisen sijaan ohjaa ja osallistuu toimintaan. Aggressiivisesti ja vetäytyvästi käyttäytyvä lapsi ei hyödy nuhtelusta tai puhuttelusta samalla tavoin kuin muut lapset, koska kyseessä on yleensä lapsen itseluottamuksen hauraus sekä sosiaalisten taitojen kehittymättömyydestä. Lapset joutuvat päivittäin päiväkodissa monesti päivässä tilanteisiin, joissa he neuvottelevat esimerkiksi leikkiin pääsemisestä. Vertaisryhmien vuorovaikutus pienten lasten kesken onkin vaihtelevaa, ja toisinaan leikkeihin pääsemisen on todettu olevan osalle lapsista haastavaa. (Järvinen & Mikkola 2013, 30-33.)

Jo alle 3-vuotiaana lapsi on kykenevä löytämään ryhmästä sellaisia lapsia, joiden seurassa hän tahtoo olla. He kuitenkin tavallisesti leikkivät vielä rinnakkain, eivät yhdessä, samoilla leluilla. 3-6-vuotiaana lapsille ikätovereiden merkitys kasvaa ja ystävyysuhteet syvenevät. Ystävyysuhteiden merkitys lapsen kehitykselle päiväkotiympäristössä on todella merkittävä. Kun ystävyysuhteet ovat luottamuksellisia, lapsen itsetunto ja vuorovaikutustaidot vahvistuvat enemmän kuin missään muualla. Kasvattajat pystyvät omalla toiminnallaan avustaa ystävyysuhteiden luomisessa järjestämällä lapsille mahdollisuuksia tutustua ryhmään rauhassa ja luontevasti. Lisäksi, kun ollaan pienissä ryhmissä, aloitteiden tekeminen ja toisiin ikätovereihin lähestyminen on helpompaa kuin isoissa ryhmissä. Lapset myös saavat sekä antavat päivittäin palautetta toisilleen siitä, millaisena hänet toisten silmin nähdään ja koetaan. (Järvinen & Mikkola 2013, 32-33.)

Repo (2015) kuvaa torjutuksi tulemista ja vertaissuhteissa epäonnistumista negatiivisen vuorovaikutuksen kehän avulla. Kehä kuvaa torjutun lapsen tilannetta ja aikuisen tuen tarvetta. Vertaissuhteissa torjutuksi tuleminen ja epäsuosio vaikuttavat lapsen vuorovaikutustaitoihin sekä vuorovaikutuksen laatuun. Kun lapsi tulee torjutuksi,

hän ei saa tarvitsemaansa harjoitusta sosiaalisissa taidoissa. Torjutuksi tuleminen heikentää lasten itsearvostusta ja lisää kielteisiä odotuksia muita lapsia kohtaan. Kielteisten ajatusten syntyminen muita kohtaan vähentää vuorovaikutusta, mikä taas edelleen lisää torjuntaa toisilta lapsilta. Koska torjutut lapset saavat muihin verrattuna hyvin vähän myönteisiä aloitteita muilta lapsilta, heidän on vaikeaa solmia ja ylläpitää ystävyysuhteita. Ryhmässä tapahtuvat torjunnan ehkäisy auttaa myös kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. (Repo 2015, 133-134.)

Kuvio 1. Negatiivisen vuorovaikutuksen kehä (Repo 2015, 133.)

3.4 Kodin ja varhaiskasvatuksen yhteistyö

Yhteistyöllä tarkoitetaan vanhempien ja henkilökunnan tasavertaista vuorovaikutussuhdetta (Kaskela & Kekkonen 2006, 17). Perheen ja päiväkodin välinen yhteistyö on sekä ihmisen ja instituution välistä vuorovaikutusta, että yhdessä toimimista lapsen kehityksen tukemiseksi (Rimpelä 2013, 32). Koti ja päiväkotipyritään tuomaan mahdollisimman lähelle toisiaan, koska varhaiskasvatuksen työntekijät osallistuvat merkittävästi lapsen kasvatukseen vanhempien rinnalla. Työntekijä asettuu vanhemman rinnalle luodakseen hänelle kokemuksen siitä, että henkilökunta toimii yhteisymmärryksessä vanhemman kanssa lasta koskevissa asioissa. (Kaskela & Kekkonen 2006, 20.)

Lähtökohtana yhteistyössä on se, että vanhempi on vastuussa lapsesta kotona ja perhepiirissä tapahtuvasta hoidosta sekä kasvatuksesta ja varhaiskasvattajat vastaavat siitä ajasta, jonka lapsi on päivähoidossa. (Kaskela & Kekkonen 2006, 20-21). Yhteistyöllä edistetään lapsen ääntä arvostavaa palvelukulttuuria, dialogista vuorovaikutusta sekä luottamuksellisten yhteistyösuhteiden luomista lapsen kasvu- ja kehitysympäristöihin (THL:n [www-sivut](http://www.sivut)).

Asiakassuhteessa, joka perustuu yhteistyöhön, kasvattajalla ja vanhemmalla on erilaiset tiedot lapsesta sekä taidot toimia lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi, mutta ne nähdään samanarvoisena (Kaskela & Kekkonen 2006, 17). Huomiota on kiinnitettävä siihen, miten vanhemman tietämys lapsesta tulee kuulluksi, vastaanotetuksi, keskustelluksi ja jaetuksi ammattilaisten kanssa. Yhteistyö rakentuu kuulemisen, molemminpuolisen kunnioituksen, luottamuksen sekä dialogisuuden periaatteille. (THL:n [www-sivut](http://www.sivut).)

Yhteistyön lähtökohtana on lapsen tarve ja hänen edun toteuttaminen. Tavoitteena on, että lapsi tulee nähdä kokonaisvaltaisena toimijana. Päiväkodin henkilökunta on vastuussa siitä, että yhteistyö on osana perheiden ja varhaiskasvattajien yhteistyötä alusta alkaen. (Kaskela & Kekkonen 2006, 17-18.) Dialogisuus on keskeistä sujuvan yhteistyön toteutumiseksi. Dialogisuudella tarkoitetaan keskustelua, jossa on ydin, eikä siinä valita puolia. Se määritellään taidoksi ajatella, puhua ja toimia yhdessä. Keskeinen asia on, ettei kenenkään yksittäisen henkilön mielipide ole lopullinen

vaan se on osa lopullista tulosta. Aidon vuoropuhelun synty edellyttää kuulevaa suhdetta, jossa kaikilla on mahdollisuus tuoda näkyviin omat ajatuksensa. (Kaskela & Kekkonen 2006, 38.)

Kun puhutaan vuoropuhelusta esimerkiksi vanhemman ja varhaiskasvattajan välillä, keskeisiä asioita ovat muun muassa kuunteleminen ja toisen kuuleminen. Jotta kuunteleminen onnistuisi, on ympäröivän ilmapiirin oltava turvallinen ja myönteinen. Varhaiskasvatuksen kenttää ajatellen tuonti- ja hakutilanteet ovat hyviä hetkiä kuulumisten vaihtoon, koska tällöin kohdataan vanhempi kasvotusten. (Kaskela & Kekkonen 2006, 32-34.)

Yhtenä tärkeänä periaatteena toimiikin keskinäinen luottamus. Luottamuksen syntymiseen vaaditaan yleensä hieman aikaa sekä yhteisiä kohtaamisia ja keskinäistä vuoropuhelua. Luottamuksen synnyn periaatteena on jo edellä mainitut kuuleminen ja kunnioitus. Luottamuksen syntyä edistää myös se, että vanhemmilla on mahdollisuuden vaikuttaa lapsen hoitoon, kasvatukseen ja opetukseen liittyvissä asioissa. Myös aiemmilla kokemuksilla ja muistoilla on vaikutusta luottamussuhteen syntymiseen. Molemmipuolisen yhteistyön yksi keskeisistä tavoitteista onkin luoda luottamuksellinen ilmapiiri työntekijöiden ja vanhempien vuoropuhelulle. (Kaskela & Kekkonen 2006, 36.)

Toinen tärkeä periaate hyvälle yhteistyölle on toisen kunnioittaminen. Kunnioittaminen osoittaa toisen ihmisen arvostamista ja hyväksymistä omana itsenään. Siinä missä kunnioittava asenne näkyy myönteisesti ajatuksina ja sitä kautta tekoina, näkyy kunnioituksen puute esimerkiksi toisen ajatusten mitätöimisenä. Kunnioitus näkyy muun muassa rehellisenä toimintana ja puheena. Asioiden salaaminen taas viestii kunnioituksen ja arvostuksen puutteesta. (Kaskela & Kekkonen 2006, 34.)

3.5 Sensitiivinen aikuinen

Sensitiivisyydellä tarkoitetaan aikuisen kykyä reagoida lapsen tunnekielellä. Sensitiivinen aikuinen ilmaisee aidosti positiivisia tunteita lapselle. (Kanninen, Sigfrids 2012, 92.) Lapselle kolme ensimmäistä ikävuotta ovat kehityksen kannalta merkittä-

viä. Ensimmäiset ikävuodet muodostavat eräänlaiseen persoonallisuuden perusrakenteen. On kuitenkin hyvä muistaa, että koko ihmisen elämä on kehitystä ja muutosta, mutta perusta myöhemmälle kehitykselle muodostuu varhaisessa lapsuudessa. Ensimmäisten ikävuosien aikana lapselle kehittyy tunne omasta minuudesta, yksilöllisyydestä sekä ainutkertaisuudesta. Lapselle kehittyy myös tajunta siitä, miten ihmiset keskenään toimivat ja miten hän voi säädellä mielialojaan sekä kontrolloida käyttötään tai kuinka reagoidaan muiden mielialoihin ja viesteihin. Tämän oppiminen vaatii läheistä vuorovaikutusta sensitiivisen ja lapselle tärkeiden aikuisten kanssa. (Keltikangas-Järvinen 2012, 21.)

Kehitys on kokonaisvaltaista ja kognitiivinen, emotionaalinen sekä sosiaalinen kehitys liittyvät toisinaan eikä niitä voi eriyttää toisistaan. Kaikkien näiden kehitys pohjautuu turvalliseen kiintymyssuhteeseen. Tunteiden säätely tarkoittaa lapsuudessa sitä, että aikuinen auttaa lasta tämän tunteissa seuraamalla ja suuntaamalla toimintaa lapsen tunteiden mukaan. Herättämällä turvallisuuden tunteen, hän kykenee lohduttamaan, kun lapsi on peloissaan tai pahoilla mielin. Aikuisen tehtävänä on myös rauhoittaa suuttunut lapsi silloin, kun hän ei siihen vielä itsenäisesti pysty. Turvallinen aikuinen herättää lapsessa positiivisia tunteita sekä auttaa häntä pääsemään negatiivisten tunteiden yli. (Keltikangas-Järvinen 2012, 26-27.)

Kun aikuinen arvostaa lasta, hän vaikuttaa myönteisesti luomisen intoon sekä kasvatusta lapsen itseluottamusta. Lapsen arvostaminen on yhtä tärkeää niin päiväkodissa kuin kotonakin. Pienetkin kysymykset aikuiselta lapselle, kuten: ”Mitä sinä leikit?” tai ”Mitä sinä olet piirtänyt?”, osoittavat lapselle, että heidän tekemisestään ollaan kiinnostuneita ja hän on yhtä tärkeä ja arvokas kuin kaikki muutkin lapset. Pieniä kysymyksiä esittämällä saattaa saada hyvinkin paljon tietoa lapsesta, hänen leikistään, kuulumisistaan sekä mielteistään. (Kinnunen 2005, 69.)

Lapselle aito hymy ja lämmin ääni sekä katse viestivät paljon enemmän kuin tietoinen pyrkimys olla hänelle turvallinen aikuinen. Päiväkodin arjessa ei ole tarpeellista järjestää kahdenkeskeistä aikaa ilmaistakseen myönteisiä tunteitaan, vaan se onnistuu turvallisessa ilmapiirissä, jonka aikuinen voi luoda omalla sensitiivisyydellään. Lapsille hyväksyvä äänenävy, kannustava puhetapa sekä kosketus tuovat kokemuksen siitä, että heidät huomataan. (Kanninen, Sigfrids 2014, 92.)

Lapsi hakee vahvistusta omille kokemuksilleen seuraamalla aikuisen ilmeitä, eleitä ja reaktioita. Aikuisen tulee tarjota lapselle kokemus siitä, että hän hallitsee omat tunne-reaktionsa. Jos aikuinen on toistuvasti ärtyisä ja osoittaa avointa kiukkua päivittäin lasten edessä, saattaa se olla haitaksi lapsen omalle tunteensäätelylle ja sen kehittymiselle. (Kanninen, Sigfrids 2014, 93.)

Aikuisen tulisi tukea lasta yksilönä ja nähdä hänen parhaat puolensa ja kykynsä. Näin lapselle tarjotaan mahdollisuus omien vahvuuksien löytämiselle. Kun lapsi saa vastuuta, hän huomaa, että häneen ja hänen kykyihinsä luotetaan. Kun lapsi havaitsee luottamuksen, haluaa hän toimia luottamuksen arvoisesti ja täyttää odotukset. Kun lasta kunnioitetaan ja pidetään järkevänä, auttaa se välttämään vuorovaikutusongelmia. Lapsi haluaa toimia odotusten mukaisesti ja tuottaa iloa. Lapsi tarvitsee rakkautta ja arvostusta juuri sellaisena kuin hän on. Hänen kasvullensa on tärkeää, että saa kokemuksen siitä, että on merkittävä, tarpeellinen ja arvostettu omana itsenään. Kun lapsi kokee olevansa muiden mielestä mukava, hän ei koe painetta hyväksytyksi tulemisesta. Lapsen itsetunto vahvistuu, kun hän osaa toimia hyväksytyllä tavalla. Kun lapsi ja aikuinen tuntevat toisensa, heidän keskinäinen kommunikointi ja ymmärrys ovat luontaisia. (Haapsalo ym. 2016, 81.) Ympäristö vaikuttaa lapseen joko vahvistavasti tai lamauttavasti. Kasvatuksessa kannustus lapsille on yhtä merkittävässä roolissa kuin hyvien lähtökohtien antaminen (Viljamaa 2014, 45).

Kunnioittava ilmapiiri tuo esiin positiiviset piirteet, jolloin lapsi oppii kunnioittamaan sekä itseään että muita, eikä anna kohdella itseään eikä muita huonosti (Haapsalo ym. 2016, 81). Itsetunnolla tarkoitetaan myönteistä ja totuudenmukaista käsitystä itsestä. Itsetunto vaatii rinnalleen itsearvostusta, jota kasvattajat vahvistavat luomalla lapselle onnistumisen kokemuksia samalla, kun antavat lapselle luvan epäonnistumiseen. Mitä pienempi lapsi on, sitä tärkeämpää kasvattajan on luoda jälkikasvulle onnistumiselle otollinen kasvuympäristö. (Viljamaa 2014, 163.)

Ystävälliset käytöstavat opitaan jo pieninä. Toisten kunnioittaminen voidaan ilmaista pienillä eleillä sekä tavalla puhua toisten kanssa ja toisista. Mallioppimisen avulla lapsi saa parhaimmat keinot vuorovaikutukseen toisten kanssa. (Haapsalo ym. 2016, 81.)

3.6 Lasten tasa-arvoinen kohtaaminen

Lapsen saapuessa päiväkotiin, on hyvä toivottaa jokainen lapsi tervetulleeksi hyväksi koetulla tavalla. Pääasia on, että jokainen lapsi kokee olevansa tervetullut ja saa kokemuksen heti tullessaan siitä, että on samanarvoinen kuin kaikki muutkin lapset. Omalla esimerkillä aikuiset voivat saada aikaan lapsissa ajatuksen, että kaikkia pitää kohdella samalla tavalla. Yhdenvertaisuus ei merkitse sitä, että lapset pitäisi nähdä samanlaisina. Lapsen identiteetin ja itsetunnon kehitystä tuetaan myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella. (Varhaiskasvatussuunnitelma 2016.)

On todettu, että lapsen temperamentti vaikuttaa siihen, miten aikuisen kohtaavat lapsen päivähoidossa. Ihmisen persoonallisuus kehittyy sekä temperamentin että ympäristön vuorovaikutuksesta, eli siitä palautteesta, jota lapsi saa ympäristöstään. Usein helposti aikuisia lähestyvä ja iloinen lapsi saa lähes poikkeuksetta positiivista palautetta, kun taas päinvastoin negatiivista saa helposti ärtyvät ja vilkkaat lapset. (Keltikangas-Järvinen 2012, 94.)

Aikuinen saattaa huomaamattaan vahvistaa joitakin sukupuoliin liittyviä käyttäytymismalleja, myös kiusaamista. Poikien elämään liitetään helposti väkivaltaa, kun taas tytöille ominaiseksi nähdään ryhmästä poissulkeminen. Mikäli aikuiset päiväkodissa tai kotona ajattelevat, että lyöminen on pojille ominaista ja tytöille ominaista on se, ettei oteta kaikkia leikkiin, he vahvistavat stereotyyppioita. Tässä tapauksessa toisen kiusaamiseksi mieltämä lyöminen, voi aikuisen silmissä olla harmitonta ”poikien leikkiä”. Tämä aiheuttaa sen ongelman, että erilaiset ajatukset ja odotukset tytöiltä ja pojilta voivat aiheuttaa epäsuoran aggression hyväksymisen tytöiltä ja fyysisen aggression hyväksymisen pojilta. (Repo 2015, 117.)

3.7 Leikin merkitys kiusaamisen ennaltaehkäisyssä

Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan henkilöstön tulee tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä sekä kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Yhteisön tulee kannustaa ja rohkaista lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja tukee ystävyyssuhteita. Turvallisessa ympäristössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan raken-

tavia keinoja ratkaista keskinäiset erimielisyydet. (Varhaiskasvatussuunnitelma 2016)

Kiusaamisen ennaltaehkäisy edellytyksenä on, että päiväkodin henkilökunnalla on yhtenäinen käsitys siitä, mitä kiusaaminen on, jotta he osaavat puuttua oikeisiin asioihin. Näin kiusaamisen ehkäisystä tulee tavoitteellista ja johdonmukaista (Repo 2015, 38). Kiusaamisen ehkäisyn keinot valitaan aina erikseen kunkin lapsiryhmän kohdalla, ottaen huomioon esimerkiksi ryhmän sosiaaliset taidot, ryhmädynamiikan sekä jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet (Kirves & Stoor-Grenner 2010, 22).

Varhaiskasvatuksessa kiusaamisen ennaltaehkäisyssä puhutaan preventiosta, joka tarkoittaa kasvatusta tai opetusta, jonka avulla tähdätään siihen, ettei kiusaamista syntyisi. Kiusaamisen ehkäiseminen määritelläänkin kasvatuksena tasa-arvoiseen yhteiskuntaan, jossa yksilöt kannattelevat toisiaan. Tämä kaikki tapahtuu opettamalla yhdessä toimimisen pelisääntöjä ja taitoja. (Repo 2015, 104.)

Kolmevuotiaana lapsi alkaa hiljalleen kyetä leikkimään yhdessä muiden lasten kanssa. Leikin ohella lapsen kielellinen vuorovuorovaikutus kehittyy. (Kinnunen 2005, 67.) Pienet lapset opettelevat itsehillinnän, moraalin, empatian sekä aggression hallinnan taitoja ja vaativat siihen paljon niin aikaa kuin ohjaustakin (Repo 2015, 13). Tämän vuoksi päiväkodissa on panostettava ennen kaikkea siihen, ettei kiusaamislanteita syntyisi. Jotta varhaiskasvattajat voisivat tehokkaasti toiminnallaan ennaltaehkäistä kiusaamista, on heidän tiedettävä mihin asioihin kannattaa erityisesti kiinnittää huomiota. Syy, miksi olisi tärkeää ehkäistä kiusaamista jo päiväkotikäytössä, on yksinkertaisesti se, että kiusaamisen on todettu olevan vakava riskitekijä lapsen ja nuoren tavalliselle, terveelle kasvulle ja kehitykselle. Kiusaamisesta saattaa seurata pitkällä aikavälillä esimerkiksi yhteisöstä poissulkemista, heikentynyt itsetunto, identiteetin muutoksia tai pahimmassa tapauksessa jopa itsetuhoisia ajatuksia. (Repo 2015, 14.)

Se, että aikuinen osallistuu lasten leikkiin, lähentää lapsia ja aikuisia sekä vaikuttaa kasvattajan herkkyyteen havaita lasten tarpeita. Leikki on lapsille mieleisin tapa kehittää ja tukea lapsiryhmän yhteisöllisyyttä ja sosiaalisten taitojen kehittymistä. Tärkeintä päiväkodissa lapsille on osallisuus ja leikkeihin mukaan pääseminen. (Järvinen & Mikkola 2013, 50-51.)

Leikki opettaa lasta toimimaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Lapsi oppii odottamaan vuoroaan sekä jakamaan leluja. Samalla lapsi oppii kuuntelemaan toista ja antamaan tälle tilaa. Onnistuneen leikin taustalla on yhteisymmärrys siitä, mitä leikissä tapahtuu. On tärkeää oppia löytämään yhteinen näkemys leikin kulusta. Lapsi oppii leikkiessään myös vastavuoroisuutta, antamista ja vastaanottamista. Aikuinen taas antaa mallin leikissä tapahtuvasata yhteistoiminnasta. Leikillä on monta tarkoitusta. Leikin on tarkoitus kehittää lapsen luovuutta ja mielikuvitusta, mutta myös opettaa toimimaan vuorovaikutuksessa muiden lasten kanssa. Leikki opettaa lasta huomioimaan muiden tunteet ja mielipiteet. Leikissä lapsen tunteet ja ajatukset sekä ulkoinen todellisuus kohtaavat. (Järvinen & Mikkola 2013, 51.)

4 KIUSAAMISEEN PUUTTUMINEN

4.1 Aikuisen toiminta kiusaamistilanteissa

Lapsi ymmärtää 3-4-vuoden iässä sanallista palautetta, joten lapselle on hyvä alkaa jo pienestä pitäen kertomaan, mikä on tekemisessään ja toimimisessaan oikein ja mikä väärin. Jotta lapsen käsitys oikeasta ja väärästä kehittyisi ja jotta hän oppisi miten on hyvä toisten kanssa toimia, on lapselle opetettava näitä asioita. Lapsella on kolmevuotiaana vasta pieni, hyvin hämärä käsitys rajoista. Kun lapsi tekee jotain, mikä ei ole sallittua, aikuiselle tehokas keino on käyttää ilmeitä. Lapsi osaa yhdistää iloiset ja nauravat kasvot hyviin ja vihaiset kasvot ikäviin asioihin. (Kinnunen 2005, 87-88.)

Esimerkiksi, kun päiväkotikäinen lapsi tönäisee toista ikätoveriaan, repii hiuksista tai ottaa leluja kädestä, ei se välttämättä tarkoita sitä, että hän tekee sen ilkeyttään. Hän ei vain ehkä vielä ymmärrä, ettei ole oikein esimerkiksi juuri ottaa lelua toisen kädestä. Kun aikuinen puuttuu tilanteeseen totisella ilmeellä, lapsi osaa yhdistää, ettei ollut oikein tehty. Tämä ei kuitenkaan yksin riitä, vaan lapsi tarvitsee sanat siihen, mitä hän teki väärin. Kun aikuinen selittää lapselle mikä tilanteessa ei mennyt oikein ja miksi, lapsi vähitellen oppii käyttäytymään oikein, pahoittamatta tahattomasti muiden lasten mieltä. Selitykseksi sille, miksi jotain ei saa tehdä, saattaa kaikessa

yksinkertaisuudessaan riittää ainoastaan, kun kertoo, että ”noin ei saa tehdä, koska se on väärin”, sillä etenkin pienellä lapsella pitkän selityksen vastaanottaminen ei onnistu ja asian varsinainen viesti jää huomaamatta (Kinnunen 2005, 89).

Tärkeää on huomata myös se, että mitä lähemmäs kouluikää mennään, lapset alkavat seurata yhteisten sääntöjen noudattamista. He eivät huomioi ainoastaan lasten tekemisiä, vaan kiinnittävät huomiota myös siihen, mitä aikuiset tekevät ja miten he toimivat. Mikäli aikuinen tekee jotain, mikä poikkeaa sovitusta yhteisistä säännöistä, lapsi alkaa miettiä, eikö asia ollutkaan kiellettyä ja saa ristiriitaisen kokemuksen asiasta, eikä hän välttämättä enää kunnioita yhteisiä sääntöjen kuten ennen. (Kinnunen 2005, 91.)

Usein kiusaamistilanteet voivat olla vaikeita myös niille lapsille, jotka seuraavat tilannetta sivusta. Lapsi ei välttämättä uskalla tai kykene puuttumaan asiaan tai kertomaan tapahtuneesta aikuiselle. Tämän vuoksi on aikuisen tehtävä puuttua kiusaamiseen. Kiusaaja ei aina välttämättä edes ymmärrä satuttaneensa sanoillaan tai teoillaan toista. Aikuisilta kaivataan selkeää väliintuloa, jolloin lapsille osoitetaan, ettei toiminta ole oikein. (Cantell 2010, 108.)

Esimerkiksi päiväkodissa on tärkeää, että kaikenlaiseen kiusaamiseen puututaan heti, eikä vähätellä kenenkään tuntemuksia tai ajatuksia. Mikäli aikuinen jättää huomioimatta lapsen kertomuksen siitä, että joku kiusaa, saattaa lapselle syntyä ajatus siitä, ettei hänellä ja hänen tunteillaan ole mitään merkitystä. Kiusattu saattaa myös alkaa epäillä, että hän on väärässä ja kiusaajan tekemät asiat on sallittuja. (Cantell 2010, 110.)

4.2 Kiusaamisen puheeksi ottaminen

Kiusaamisen puheeksi ottaminen saattaa olla tilanteena haastava. Samat keinot ovat kuitenkin sovellettavissa varhaiskasvatuksen kentälle. Kiusaamistilanteen selvittäminen on hyvä ottaa puheeksi kasvotusten, ei puhelimesta tai sähköisesti. Kun keskustellaan kasvotusten, voidaan helpommin esittää lisäkysymyksiä, tarkennuksia sekä seurata reaktioita, ilmeitä ja eleitä. Lisäksi on tärkeää, että ketään ei syyllistetä, vaan

päinvastoin yritetään yhteistyön avulla miettiä, miten lasta tuetaan parhaiten. Keskustelu on hyvä aloittaa avoimesti, esimerkiksi kysymällä, mitä lapsi on tilanteesta kotona jo kertonut. Tämän jälkeen ammattikasvattaja voi antaa tarkempaa tietoa tapahtuneesta. Tärkeää on, että ammattilaisena keskustelussa luo uskoa siihen, että tilanteeseen voidaan vaikuttaa yhteistyöllä. Olennaista yhteistyön sujumisen kannalta on, että kukin osapuoli on selvillä siitä, mitä on sovittu ja mikä on kenenkin tehtävä. (Hamarus, 2008.)

Vanhemmille saattaa esiintyä itsesyytöksiä tai kokemuksia huonosta vanhemmuudesta. Heidän on vaikea hyväksyä, että oma lapsi on kiusannut muita. Vaikka vanhemman saattaa olla vaikea hyväksyä tapahtunutta ja lapsi saattaa jopa kieltää tapahtuneen, mutta vanhempi ei kuitenkaan saa jättää tilannetta hoitamatta ja selvittämättä. Vanhemman on myös muistettava, että kuka tahansa voi tehdä virheitä ja hyväksyä tämä. Jotta lapsi oppii, että virheistä voi ottaa opikseen, on vanhemman pystyttävä myöntämään, että kaikille sattuu virheitä. (Haapsalo ym. 2016, 77.)

Lapsen kanssa on hyvä keskustella kiusaamisesta. Toisin sanoen siitä, miksi on kiusattu, miltä se tuntui ja mikä siihen johti. Jotta jatkossa kiusaamiselta vältyttäisiin, on tärkeää, että toiminnan taustat selvitetään yhdessä aikuisen kanssa. Tällainenkin keskustelu on rakennettava turvalliseksi, sillä lapsella on oikeus tulla hyväksytyksi myös silloin, kun hän on tehnyt väärin. On muistettava, että lapsen tunteet ovat kuitenkin aina sallittuja, vaikka teot eivät olisikaan. Lapsi on hyvä saada ajattelemaan esimerkiksi sitä, miten sanallisesti voi toista satuttaa. Lapselle on tehtävä selväksi se, mikä on loukkaavaa käytöstä toista kohtaan. On tärkeää, että aikuinen on ystävällinen, mutta silti jämäkkä. Keskustelun painopiste tulisi olla siinä, miten pitää toimia silloin, jos esimerkiksi mieli lyödä tai tönäistä toista lasta. Lapselle opetetaan, miten ollaan kaveri toisen lapsen kanssa. On tärkeää, ettei lasta syyllistetä, leimata tai nolata vaan keskustella hänen toiminnastaan. (Haapsalo ym. 2016, 77.)

Usein pienet lapset kertovatkin kiusaamisesta ensimmäiseksi vanhemmilleen. Kerrominen voi olla kuitenkin hankalaa, sillä kiusatuksi joutunut lapsi saattaa miettiä mikä hänessä on vikana ja syyllistää tapahtuneesta itseään. Kun lapsi kuitenkin päättää uskoutua vanhemmilleen, on hänen itsetuntoaan tuettava ja vanhemman on osoitettava lapselle, että hänessä ei ole mitään vikaa ja kertoa hänelle, mikä hänessä on

hyvää. Lapsen kertomaan on aina suhtauduttava vakavasti ja hänen on omalla käyttäytymisellään viestittävä, että kiusaaminen on väärin. Kun lapsi on kertonut tapahtumista, on asiaa alettava selvittämään. Yhteistyö päiväkodin ja kodin välillä onkin äärimmäisen tärkeää asioiden selviämiseksi. Vanhemman ja ammattilaisen näkemykset saattavat olla usein hyvinkin erilaiset, eikä lapsen tilannetta auta kiistely siitä, kumman näkemys on enemmän oikein. Kiusaaminen on aina tulkinta tilanteesta ja tämän vuoksi keskustelu on hyvä pitää käytännön tasolla. Ei ole tärkeää keskittyä siihen, täyttääkö tapahtunut kiusaamisen varsinaisia kriteereitä, vaan tärkeintä on se, miten lapsi on tapahtumat kokenut. (Haapsalo ym. 2016, 53.)

4.3 Piirrosviestintä apuna tilanteen selvittämisessä

Kiusaamis- ja riitatilanteita selvitettäessä voidaan käyttää apuna piirrosviestintää ja pikapiirroksia. Menetelmä kehitettiin yli kaksikymmentä vuotta sitten, vuonna 1996. Piirrosviestintää käytettiin silloin, kun muita apuvälineitä kommunikoinnin avuksi ei löytynyt. Piirrosviestintä ei vaadi taiteellisia lahjoja, sillä piirretyt kuvat ja tilanteet käydään läpi myös sanallisesti. Oleellista on, ettei yhteen kuvaan käytetä liikaa aikaa, jotta lapsi jaksaa keskittyä. (Papunet 2017.)

Pikapiirros sopii erinomaisesti kiusaamistilanteen selvittämiseen tai siihen, kun pitää ratkaista, mitä todella on tapahtunut. Esimerkiksi, kun kaksi lasta nahistelee päiväkodissa, ja molemmat kertovat eri version tapahtumista, on aikuisen mahdotonta kahden lapsen puheen perusteella tietää, mitä todella on tapahtunut. Tällaisessa tilanteessa voidaan käyttää apuna pikapiirtämistä. Otetaan molemmat lapset erikseen juttelemaan ja yritetään selvittää koko tapahtuman kulku piirrosten avulla. Tilanteesta riippuen, voidaan aloittaa esimerkiksi piirtämällä kolme asiaa, töniminen, lyöminen ja kysymysmerkki eli ”joku muu”. Näillä kuvilla yritetään selvittää, mistä kaikki alkoi. Kuvat on myös tärkeä sanoittaa, jotta lapsi oivaltaa, mistä oikeastaan on kysymys. Asiaa kuin asiaa voi hieman pohjustaa esimerkiksi sillä, että missä tilanne tapahtui ja ketkä siihen liittyi. Voi myös antaa lapsen kertoa itse tapahtuman kulkua, mutta pysähtyä joissain kohdissa tarkentamaan asiaa piirroksen avulla, mikäli lapsi on suostuvainen kertomaan vapaaehtoisesti totuudenmukaisesti tapahtumankulusta. (Papunet 2017.)

5 TOIMINNALLINEN OPINNÄYTETYÖ

5.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyöni on toteutettu kvalitatiivisin eli laadullisin menetelmin. Halusin tehdä toiminnallisen opinnäytetyön, koska siinä yhdistyy käytäntö, teoria sekä oma havainnointi ja tutkiminen. Lisäksi päiväkotit Kuperkeikan toiveisiin sopi paremmin opinnäytetyön toiminnallinen toteutus.

5.2 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Toteutin opinnäytetyöni Nakkilassa, päiväkotit Kuperkeikassa. Kuperkeikassa on yhteensä noin 120 lasta ja kuusi ryhmää. Päiväkodissa toimii myös ympärivuorokautinen ryhmä. Opinnäytetyö tehtiin tilaustyönä päiväkotit Kuperkeikan toiveiden ja tarpeiden mukaan. Tarkoituksena oli tuoda heidän tuekseen päivittäiseen toimintaan tietoa kiusaamisesta ja sen ehkäisystä, jotta kaikenlaiselta kiusaamiselta vältytään, tai ainakin havaitaan ja puututaan ajoissa.

Opinnäytetyöni yhtenä tarkoituksena oli selvittää, mitkä asiat ovat Nakkilan päiväkotit Kuperkeikan 3-5-vuotiaiden lasten mielestä kiusaamista sekä kiusataanko kyseisen päiväkodin lapsia päiväkotipäivän aikana. Päiväkotit halusi myös tietää, onko kaikilla lapsilla kavereita päiväkodissa. Saadun materiaalin sekä teorian perusteella kokosin kiusaamiseen liittyvistä asioista oppaan, erityisesti keskittyen kiusaamisen ennaltaehkäisyyn.

Tavoitteenani on edesauttaa varhaista kiusaamiseen puuttumista sekä tukea parasta mahdollista ennaltaehkäisevää työtä. Opinnäytetyöstäni hyötyvät ennen kaikkea päiväkotit Kuperkeikan asiakkaat, eli lapset. On tärkeää, että lapset tuntevat olonsa turvalliseksi ja heillä on päiväkodissa hauskaa. Lisäksi tarkoitukseni on tuoda esiin kodin ja päiväkodin yhteistyön vaikutuksia kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Vanhemmille on suuri helpotus, kun he tietävät, että lapsella on päiväkodissa hyvä olla.

Tavoitteeni on tekemäni oppaan avulla antaa päiväkodille keinoja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn toiminnallisoin keinoin. Kun osataan tukea oikeita taitoja, lapset saavat paremmat valmiudet vuorovaikutukseen toistensa kanssa. Tavoitteenani on myös se, että Kuperkeikan henkilökunta saa yhtenäisen käsityksen siitä, mitä kiusaaminen varhaiskasvatuksessa pienten lasten keskuudessa on ja mihin asioihin tulee puuttua.

Opinnäytetyöni tavoitteena on myös tuoda esiin sosiaalisten taitojen sekä tunnetaitojen merkitys lapsen päiväkotiarjessa. Toiminnan sujuvuuden sekä kiusaamisen vähentämisen kannalta näitä taitoja on tärkeää tukea.

5.3 Toimintatuokiot

5.3.1 Kohderyhmä

Kohderyhmänä opinnäytetyössä oli päiväkotiki Kuperkeikan 3-5-vuotiaat lapset. Toimitin saman tuokion viidelle eri ryhmälle. Osallistuvien lasten määrä kussakin ryhmässä oli 8-15 lasta. Neljässä ryhmässä tyttöjä ja poikia oli suunnilleen yhtä paljon, yhdessä ryhmässä poikia oli selvästi enemmän. Jokaisessa tuokiossa myös vähintään yksi ryhmän henkilökunnasta osallistui toimintaan tarkkailijan roolissa.

Kun osallistujia oli vähemmän, oli heiltä helpompi saada vastauksia. Poikavoittoisessa ryhmässä vastaukset olivat usein samoja kuin kavereilla. Myös omakohtaiset kokemukset olivat pojilla melko samanlaisia keskenään samoin kuin tytöillä.

5.3.2 Aikataulu

Ryhmätuokiot pidin marraskuun alussa kahtena päivänä. Ensimmäisenä päivänä pidin saman tuokion kolmelle ryhmälle, toiselle päivälle jäi näin ollen vielä kaksi ryhmää. Tuokiot yhtä lukuun ottamatta pidettiin aamupäivällä ennen ulkoilua. Yksi tuokioista ensimmäisenä päivänä oli välipalan jälkeen. Yksi tuokio kesti ryhmän keskittymisestä ja osallistumisesta riippuen 20-30 minuuttia.

Muuna aikana toteutin havainnointia lapsiryhmissä sekä ulkoilussa. Sillä aikaa, kun lapset nukkuivat, keskustelin henkilökunnan kanssa opinnäytetyöstäni sekä kiusaamisesta päiväkotiki Kuperkeikassa. Kyseessä ei ollut ennalta suunniteltu haastattelu vaan avoin keskustelutilanne.

Toteutettujen tuokioiden jälkeen alkoi oppaan suunnittelu yhteistyössä päiväkodin henkilökunnan kanssa. Kokonaisuudessaan ensimmäisestä tapaamisesta opinnäytetyön valmistumiseen meni noin kuusi kuukautta.

5.3.3 Toteutetun tuokion sisältö

Toimintani alkoi sillä, että lapset saivat valita lyhyen esittelyn jälkeen haluavatko kuulla sadun päiväkodissa käyvästä Juho-pojasta (Ollaanko kuitenkin kavereita?) vai Pikistä, joka yrittää saada itselleen uusia kavereita (Piki). Saduista lapset saavat materiaalia mielikuvitukselleen, mutta jo leikki-ikäinen lapsi pystyy hahmottamaan eron todellisen ja mielikuvituksen välille (Kinnunen 2005, 74). Kun lapset olivat valinneet kirjan, luin sen heille. Sadun avulla lapset pääsivät sisälle käsiteltävään aiheeseen. Satu toimi keskustelun virittäjänä sekä keskustelun pohjana.

Kirjan lukemisen jälkeen esitin lapsille muutamia kysymyksiä kiusaamiseen liittyen. Halusin keskustelemalla lasten kanssa saada selville, mikä on lasten mielestä kiusaamista, kiusataanko heitä ja mitä he tekevät, jos näkevät jonkun kiusaavan. Lisäksi kysyin, onko kaikilla kavereita päiväkodissa. Keskustelun helpottamiseksi olin valinnut itselleni mukaan kuvia erilaisista tilanteista. Kuvia otin mukaan keskusteluun silloin, kun lapset kuvailivat, miltä esimerkiksi nimittely tuntuu. Kuvia käytin myös sen jälkeen, kun olin kuullut lasten näkemykset kiusaamisesta. Näytin kuvia, ja kysyin, onko kuvassa esiintyvä tilanne kiusaamista. Tuokion lopuksi teimme jokaisen ryhmän kanssa ”Meillä ei kiusata!”-sopimuksen, jolloin kaikki lupasivat olla kaikkien kavereita.

5.3.4 Havainnointi

Havainnoinnin toteutin osallistumalla lasten peleihin ja leikkeihin, jotta lapset käyttäytyisivät kuten yleensä. Ulkoilussa toteutin havainnointia myös pelkästään seuraamalla ja tarkkailemalla lasten leikkiä. Seurasin lasten vuorovaikutustaitoja, käyttäytymistä sekä sitä, näkyykö päiväkodin arjessa kiusaamista ja jos näkyy, niin millaista. Kiertelin pihalla ja samalla seurailin ja kuuntelin lasten leikkejä. Aikani seurattua sivummalta, menin muutaman kerran kyselemään lapsilta mitä he tekivät. Huomasin, että lapset ymmärtävät, kun heitä tarkkaillaan. Kun havainnointia suorittaa osallistumalla itse lasten leikkeihin ja peleihin, he eivät muuta käytöstään. Kiinnitin huomiota lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen, siihen, miten he puhuvat toisilleen sekä esimerkiksi siihen, miten he käyttäytyvät, kun joku muu voittaa pelin.

Lasten lepoaikana keskustelin myös muutaman työntekijän kanssa kiusaamiseen liittyvistä asioista. Keskustelu ei ollut mitenkään ennalta suunniteltua, vaan normaalia avointa keskustelua, joka lähti liikkeelle opinnäytetyöstäni. Kuitenkin keskustelun aikana sain ideoita ja toiveita liittyen oppaan tekemiseen.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Mitä kiusaaminen on?

Keskustellessani lasten kanssa, vasaukset olivat melko samanlaisia kaikissa ryhmissä. Ensimmäinen kysymys lapsille oli, mitä kiusaaminen heidän mielestään on. Yleisimmät vastaukset olivat: lyöminen, töniminen, potkiminen, leikin ulkopuolelle jättäminen ja nimittely. Lapset mainitsivat myös puremisen ja nipistämisen sekä lelun poisottamisen ja leikin sotkemisen. Tämän kysymyksen kohdalla en havainnut eroja tyttöjen ja poikien vastausten välillä. Huomasin, että lapset mielikuvat kiusaamisesta ovat suurelta osin fyysistä kiusaamista. Sitaateissa muutamia lapsilta tulleita vastauksia.

”Jos puree, niin se sattuu ja kun satuttaa toista, silloin kiusaa.”

”Se jos vaikka kaveri lyö tai alkaa painia.”

Kirjassa ”Ollaanko kuitenkin kavereita, Juho-poikaa nimitettiin kakkahousuksi. Lapset muistivat tämän kohdan sadusta kaikkein parhaiten. He kertoivatkin monia esimerkkejä siitä, kuinka heitä on nimitelty kakkahousuiksi tai pissahousuiksi sekä kotona että päiväkodissa. Tarinoita kertoessaan, lapset naureskelivat ja pitivät asiaa hauskana. Pidinkin tärkeänä kertoa lapsille, että vaikka joku asia kirjassa voi tuntua hauskalta, ei se todellisuudessa sitä ole. Lopulta lapset olivatkin samaa mieltä kansani siitä, että toisten nimittely ja haukkuminen eivät ole oikein ja tuntuu todella kuralta.

”Jos vaikka sanoo jotain kakkahousuks..” ”..tai pissahousuks..” ”..mua on joskus sanottu kakkahousuks ja pissahousuks..”

”Sitte kans possuksi sanominen on kiusaamista!”

6.2 Miltä kiusaaminen lapsesta tuntuu?

Seuraavaksi kysyinkin, että miltä tuntuu, jos joku kiusaa. Esimerkiksi miltä tuntuu, jos ei oteta mukaan leikkiin tai jos joku tönii? Kaikki lapset olivat sitä mieltä, että kiusaaminen on väärin ja se tuntuu pahalta. Kysyin myös, onko lapsilla kokemusta kiusatuksi joutumisesta. Lähes jokainen lapsi kertoi, että häntä on kiusattu joskus päiväkodissa. Kuitenkin, kun kyselin tarkemmin, että miten, vastaus oli useimmiten, että isosisko tai -veli on ottanut lelun tai lyönyt. Kuitenkin kiusaamismuotoja, joita lapset kertoivat päiväkodissa olevan, olivat leikin ulkopuolelle jättäminen, lyöminen, nimittely ja töniminen. Päiväkodin henkilökunta kertoi keskustellessamme, että suurin osa kiusaamisesta on fyysistä. Vaikka lapset nimittelevät toisiaan päivittäin, ei se

ole kuitenkaan toistuvaa ja yhteen ihmiseen kohdistuvaa. Päiväkodissa tapahtuva nimittely on pääosin leikin tiimellyksessä tapahtuvaa. Lapset tulevat kyllä kertomaan, jos joku on nimittellyt häntä, mutta tämä unohtuu useimmissa tapauksissa, kunhan aikuinen kertoo nimittelijälle, ettei ketään saa nimittellä.

”Mun kädestä on otettu..” ”...niin ei saisi tehdä...” ”..mut mun isosisko aina ottaa, kun mä leikin barbeilla tai jollain..”

6.3 Onko kaikki otettava mukaan leikkiin?

Kun kysyin, onko lasten mielestä kaikki otettava leikkiin mukaan., vastaus järjestään oli, että kaikki on otettava mukaan. Lapset lisäsivät myös, ettei ketään saa jättää yksin. Kaikki olivat samaa mieltä, että kun heitä ei ole otettu mukaan leikkiin, se on tuntunut pahalta.

”Kaikki pitää ottaa mukaan, vaikka autoleikkiin, jos haluaa tulla. Tulee tosi paha mieli, jos jää yksin eikä saa leikkiä niiden kanssa.”

Havaitsin, että lapset tietävät kysyttäessä, mikä on kiusaamista, mutta eivät vielä osaa toteuttaa näitä asioita toiminnassaan. Esimerkkinä leikistä poissulkeminen. Lapset tietävät kysyttäessä, ettei ketään saa jättää yksin, mutta havainnoidessani lasten toimintaa, monta kertaa joku lapsista tuli sanomaan, ettei pääse mukaan leikkiin. Kun menin lapsen kanssa kysymään, miksi hän ei pääse leikkiin, vastauksena oli usein, ettei leikissä ole kuin esimerkiksi kaksi kissaa. Kun yhdelle ”uudelle” lapselle keksi jonkin roolin leikkiin, pääsi hän kuitenkin joka kerta mukaan ja leikki sujui moitteettomasti. Useimmiten myös se, että kertoi lapsille, että joku lapsista haluaisi leikkiä teidän kanssa, koska...ja perusteli aihetta, esimerkiksi kivalla leikillä ja sillä, ettei tunnu kivalta jäädä yksin, riitti lapsen mukaan pääsemiseen. Tärkeää onkin, että aikuinen ottaa ison roolin siinä vaiheessa, kun lapsia jää leikkien ulkopuolelle. Usein

on kyse vain siitä, ettei lapset osaa keksiä kesken leikkiä uusia rooleja, vaan ajattelevat leikin olevan ”täynnä”.

6.4 Mitä lapset tekevät, jos he havaitsevat kiusaamista?

Mitä lapset tekevät, jos huomaavat, että joku kiusaa? Tähän kysymykseen lapset vastasivat hyvin erilaisesti. Suurin osa lapsista sanoi, että he kertovat hoitotädille, jos näkee jonkun kiusaavan toista. Jos kiusaaminen kohdistui lapseen itseensä, silloin he sanoivat kertovansa myös vanhemmillensa. Jotkut lapsista kertoi, että he sanovat sille joka kiusaa, että pitää lopettaa.

Lapset osasivat kertoa myös, että anteeksipyyttäminen on tärkeää. He tiesivät, että jos satuttaa toista, pitää pyytää anteeksi. Havaintoni päiväkodista oli, että lapsen tietävät anteeksipyyttämisen olevan tärkeää, ja usein oma-aloitteisestikin pyytävät anteeksi. Mukaan mahtuu kuitenkin myös poikkeuksia. Joskus lapsi saattaa olla sitä mieltä, ettei ole tehnyt mitään väärää, eikä hänen kuulu pyytää anteeksi. Toisaalta lapsen luonne saattaa olla todella päättäväinen, ja kun hän päättää, ettei pyydä anteeksi, on sitä vaikeaa pakottamallakaan saada aikaiseksi. Anteeksipyynnön pitää tulla lapsen vapaasta tahdosta ja siitä, että hän ymmärtää, mitä pyydetään anteeksi, jotta vastaavanhilaisilta tilanteilta voidaan jatkossa välttyä.

”Jos mua kiusataan, kerron äidille ja sitten äiti sanoo hoitotädille.”

”Pitää aina pyytää anteeksi!”

”Kerran näin, kun yks poika löi, minä sanoin hoitotädille, että se lyö. Hoitotäti tuli ja sanoi, että lyöminen pitää lopettaa, koska se sattuu.”

6.5 Onko kaikilla lapsilla kavereita?

Viimeinen kysymykseni liittyi kaverisuhteisiin. Kuperkeikassa kaikki lapset kertoivat, että heillä on leikkikavereita päivän aikana. Useimmiten

”Mulla on monta kaveria päiväkodissa, mutta kotonakin on kavereita ja sitten on sisko.”

”Leikin aina legoilla poikien kanssa, ja sitten hoitotädit on kans kavereita. Niiden kanssa on kiva pelata muistipeliä. Mä voitan aina!”

Päiväkodin henkilökunta kertoi, että niin valitettavaa ja ikävää kuin se onkin, jo päiväkodissa huomaa eroja lapsissa, joista taas voidaan päätellä, että lasta tullaan kiusaamaan. Esimerkiksi erilaiset vaatteet, lelut tai eroavaisuudet ulkonäössä voivat olla syitä kiusatuksi tulemiselle. On huolestuttavaa, että erilaisuus ulkonäössä aiheuttaa kiusaamista jo alle kouluikäisten lasten keskuudessa. Jokainen lapsi tulisi nähdä yksilönä ja kohdata tasavertaisesti. Aikuisen rooli onkin tässä asiassa merkittävä. Varhaiskasvattajan tulee omalla esimerkillään tukea erilaisuuden hyväksymistä sekä puuttua jokaiseen kuulemaansa kommenttiin, joka kohdistuu esimerkiksi lapsen ulkonäköön loukkaavalla tavalla. Lapselle on osoitettava, ettei ilkeitä sanoja ja tekoja hyväksytä päiväkodissa eikä kotona. Jos taas vaihtoehtoisesti aikuinen jättää huomioidatta esimerkiksi kiusaamistilanteet, hän antaa samalla hyväksyntänsä toiminnalle ja lapsi ajattelee toimintansa olevan sallittua, eikä näin ollen osaa lopettaa sitä. Aikuisen esimerkki on erityisen merkityksellinen jo siitäkin syystä, ettei pieni lapsi välttämättä ymmärrä kiusaavansa tai loukkaavansa toista. Toiselle hauska vitsi voi olla kiusaamista ja toisinpäin. Jokainen lapsi ja aikuinen kokevat asiat yksilöllisesti, eikä tästä johtuen voida vähätellä kenenkään yksilöllistä kokemusta.

7 OPAS PÄIVÄKODILLE

Repo (2015, 14) kertoo, ettei alle kouluikässä alkaneen kiusaamisen pitkäaikaisuus-
rauksia ole tutkittu, mutta voidaan kuitenkin sanoa, ettei varhain alkanut kiusaaminen
ainakaan lievennä tulevaisuuden vaikutuksia. Tämän vuoksi kiusaamiseen puuttu-

minen jo varhaisessa vaiheessa on todella tärkeää. Tekemääni oppaaseen keräsin lyhyen ja tiiviin teoratieto-osuuden kiusaamisesta pienten lasten keskuudessa. Oppaan avulla päiväkodin työntekijät saavat käsityksen siitä, mitä pienten lasten välinen kiusaaminen on ja minkälaisiin asioihin arkipäiväisessä toiminnassa kannattaa kiinnittää huomiota.

Kiusaaminen luo turvattomuuden tunnetta heti alusta alkaen (Hamarus 2012, 22). Kun lapsi kokee olonsa turvalliseksi ja rakastetuksi, hän säteilee hyvää tuulta, innokkuutta ja uteliaisuutta ulospäin. (Haapsalo ym. 2016, 81) Turvallinen hoitosuhteen luominen on hyvä aloittaa heti lapsen ensimmäisenä hoitopäivänä. Lapsen ja aikuisen on hyvä tutustua toisiinsa rauhassa. Aikuinen voi parhaiten tukea lapsen kehitystä silloin, kun hän tietää mitä lapsi osaa, mikä hänelle on tärkeää ja missä hän kaipaa vielä tukea.

Toisin kuten ehkä voidaan kuvitella, kiusaaminen jättää usein jälkensä myös kiusaajaan. Kiusaaja joutuu kantamaan koko loppu elämänsä mukanaan ajatusta siitä, että on ollut kiusaamassa jotakuta. Hän saattaa potea asiasta huonoa omatunto sekä tuntea syyllisyyttä tai häpeää. (Hamarus 2012, 101-102.) Jotta kiusaamisen seurauksia voitaisiin vähentää, on kiusaamiseen tarpeellista puuttua välittömästi havaitsemisen jälkeen. Kiusaamistilanteet on hyvä käsitellä heti, kun tilanne on vielä tuore. Lapset kokevat asiat erilaisesti, ja joskus lapsi voi huomaamattaankin satuttaa toista. Jos asiaa ei käsitellä heti, se lapsi, joka on loukannut toista, ei välttämättä muista enää koko tapausta, koska hän ei ajatellut toimintansa satuttavan ketään.

Aikuinen voi omalla esimerkillään vaikuttaa kiusaamiseen ja siihen, miten lapset kiusaamisesta ajattelevat. Jos aikuinen sallii kiusaamisen, lapset ajattelevat tekojen olevan hyväksyttäviä.

Oppaassa on muutamia toimintaideoita, jotka vahvistavat ryhmän yhteistyötaitoja ja ryhmähenkeä. Kun päiväkodissa on hyvä yhteishenki ja kaikki voivat olla kaikkien kanssa, on kiusaamiselta helpompi välttyä, tai ainakin se on helpompi havaita. Jo yhdelläkin ystävällä on suuri merkitys. Mikäli lapsi joutuu kiusatuksi, mutta hänellä on yksikin ystävä, jonka kanssa voi viettää aikaa, ovat kiusaamisen seuraukset huomattavasti vähäisemmät kuin ilman ystäviä. (Salmivalli 2010, 29.) Kiusaamisen seurauk-

sena saattaa tulla tahto kostaa, eli kiusattu saattaakin alkaa itse kiusaajaksi (Viljamaa 2014, 154).

Kiusaamisen ennaltaehkäiseminen päiväkodissa-oppaassa tuon esille myös tunnetaitojen merkityksen. Oppaassa on muutamia leikkivinkkejä, joilla voidaan oppia nimeämään ja tunnistamaan tunteita. Kun lapsi osaa nimetä ja tunnistaa omat tunteensa, hän oppii myös ajallaan käsittelemään niitä. Omien tunteiden tunnistamisen jälkeen lapsi alkaa hiljalleen havaita myös muiden lasten tunteita. Kuperkeikalle tulos-tetun oppaan mukana päiväkotiki saa tunnekortteja sekä kaveritaitokortteja. Kortteja voidaan käyttää, kun opetellaan kertomaan miltä jokin tuntuu.

Oppaaseen keräsin myös muutaman lapsen itsetuntoa parantavan toimintaidean. Kun lapsi tuntee olonsa merkittäväksi, hänen itsetuntonsa kohenee. Itsetunnon tukeminen on tärkeää, koska kiusaamisen seurauksena lapsi saattaa tuntea itsensä arvottomaksi sekä yksinäiseksi. Kiusattu lapsi saattaa kokea myös pelkoa ja häpeää. (Viljamaa 2014, 154.)

Pyrin tekemään oppaasta mahdollisimman hyödyllisen ja helppokäyttöisen. Lyhyen teoriakuvauksen jälkeen keräsin käytännössä helposti toteutettavia leikkejä ja toimintaideoita, jotka vahvistavat muun muassa lapsen sosiaalisia taitoja, ryhmähenkeä, itsetuntoa tai tunnetaitoja. Opas koottiin päiväkodin toiveiden mukaisesti mahdollisimman käytännönläheiseksi. Pyysin oppaasta palautetta ennen sen lopullista valmistumista. Saatu palaute oli positiivista. Erityistä kiitosta tuli oppaan selkeydestä. Lisäksi positiivisena pidettiin sitä, että opas on sopivan tiivis, jotta siitä on helppo etsiä leikkejä ja toimintaideoita.

8 POHDINTA

Opinnäytetyön aiheen valitseminen oli aluksi todella hankalaa. Oli alusta alkaen selvää, että haluan tehdä opinnäytetyöni toiminnallisina menetelmin, koska koen toiminnallisuuden olevan lähempänä itseäni. Muutama aihe pyöri mielessäni pitkään, ja

teinkin monia suunnitelmia eri aiheista. Mikään ei kuitenkaan tuntunut oikealta, enkä osannut aloittaa mistään. Aihe valikoitui oikeastaan ikään kuin sattumalta, kun koululle oli tullut tilaus opinnäytetyöstä liittyen kiusaamiseen. Olin yhteydessä asiasta päiväkotitiimin johtajaan tiedustellakseni lisää heidän ajatuksistaan ja toiveistaan. Keskustelumme jälkeen innostuin aiheesta entistäkin enemmän ja aloin etsiä tietoa pienten lasten kiusaamisesta.

Ensimmäisen tapaamisemme jälkeen selvisi, mitä alan todellisuudessa tehdä. Sovimme kaksi päivää, jolloin pidän toimintakerrat. Tein tarkan suunnitelman, joten toimintatuokioiden pitäminen oli helppoa. Kuten olen ennenkin tiedostanut, huomasin, että lasten kanssa toimiessa kaikkea ei aina voi käsikirjoittaa etukäteen. Nyt opin kuitenkin hyväksymään asian. Opin sen, ettei ole merkitystä esimerkiksi sillä, missä järjestyksessä asioita käydään läpi. Kun suunnitelma on pääpiirteittäin selvä, on helppompaa muuttaa suunnitelmaa ja mukauttaa sitä lapsiryhmän mukaan.

Kun aihe valikoitui, päätin valmistua kesällä. Minulle ”varoiteltiin”, että tekemistä on paljon, etenkin, kun opinnäytetyötä pitäisi tehdä muun koulutyön ohella. Tämä konkretisoitui vasta hetkeä myöhemmin itselleni. Tein tarkan suunnitelman, jonka avulla pääsisin tavoitteeseeni. Opinnäytetyön tekeminen lähtikin hyvin liikkeelle. Toiminnalliset tuokit sekä havainnointi oli tehtynä jo hyvin pian opinnäytetyöprosessin alettua. Päiväkodin henkilökunta otti minut hienosti vastaan, ja saikin hyvää keskustelua aikaiseksi muutaman työntekijän kanssa. Minulle selvisi myös se, että henkilökunta kokee kiusaamisen ennaltaehkäisyn tärkeäksi. Päiväkodilta saadut toiveet ja palaute olivat suuressa roolissa opinnäytetyön valmistumisessa.

Toteutetut tuokit menivät kokonaisuudessaan hyvin. Olisin kuitenkin halunnut päästä keskittymään jokaisen lapsen kertomaan enemmän. Nyt yhden lapsen kertomus saattoi jäädä lyhyeksi, koska kaikille lapsille tuli antaa puheenvuoro ja aikaa oli vähän suhteessa lapsimäärään. Keskustelun aikana käytetyt kuvat kuitenkin auttoivat ujompiakin lapsia osallistumaan keskusteluun kiusaamisesta. Kaikki eivät ehkä uskalla kertoa omia mielipiteitään tai kokemuksiaan. Toisaalta huomion arvoista on myös se, että jotkut lapsista miettivät ja pohtivat ensin pitkään, ennen kuin uskaltavat tai haluavat osallistua keskusteluun. Kiusaaminen on henkilökohtainen aihe ja vaikka loppujen lopuksi lapset ovat todella avoimia, jälkeen päin ajateltuna, olisin lisännyt

tuokiooni jonkun tutustumisleikin tai pitänyt yhdelle ryhmälle kaksi tuokiota. Mikäli tuokioita olisi ollut kaksi, ensimmäinen olisi voinut olla tutustumista ja vasta toinen olisi käsitellyt itse asiaa.

Kirjallisuutta pienten lasten kiusaamisesta ei suoraa löytynyt kovinkaan paljoa. Kuitenkin parin viime vuoden sisällä on julkaistu muutama teos päiväkotikiusauksen lasten kiusaamisesta. Koulukiusaamisesta on julkisesti puhuttu jo pitkään, mutta kiusaaminen pienten lasten keskuudessa ei ole ollut valokeilassa niin pitkään. Uskon, ettei kysy kuitenkään ole siitä, ettei kiusaamista päiväkodeissa olisi ennen esiintynyt, vaan siitä on nyt viimeisten vuosien aikana alettu puhumaan yleisesti. Koulukiusaamisesta kuitenkin löytyi sellaisia teoksia melko paljon, jotka ovat käyttökelpoisia myös pienten lasten kiusaamisesta puhuttaessa. Kun puhutaan kiusaamisen ennaltaehkäisystä, tai kiusaamisesta ylipäätään, on hyvä pitää mielessä se, ettei päiväkodista kouluun siirtymisen välissä ole montaa vuotta. Esimerkiksi esikoululainen siirtyy vuoden päästä kouluun. On hyvä aloittaa ennaltaehkäisevä työ jo päiväkodissa, jotta koulu maailmassa esiintyvää kiusaamistakaan ei syntyisi niin paljoa. Kiusaaminen ei kuitenkaan ole asia, joka syntyy vasta kouluun siirryttäessä. Kun päiväkodissa pyritään tukemaan lasten sosiaalisia sekä ryhmäytymistaitoja, on lapsella kouluikäisenä paremmat valmiudet sosiaaliseen kanssakäymiseen.

Teoria-aiheet opinnäytetyöhöni tuntui aluksi selkeältä. Kuitenkin loppujen lopuksi sisältöalueet muuttuivat matkan varrella monta kertaa, eikä oikeaa ja loogista järjestystä tuntunut löytyvän. Oli haastavaa rajata asioita pois, mutta rajausta oli tehtävä aiheen laajuuden vuoksi. Alkuun oli mielestäni tärkeää kertoa, mitä pienten lasten välinen kiusaaminen on, millaisia kiusaamisen muotoja on ja onko tyttöjen ja poikien välisessä kiusaamisessa minkäänlaisia eroavaisuuksia. Nämä on tärkeää tietää, jotta voidaan miettiä millaisilla asioilla pienten lasten kiusaamista voidaan ennaltaehkäistä. Koska ennaltaehkäisy on koko opinnäytetyöni perimmäinen aihe, koin tärkeäksi miettiä asioita, joilla voidaan kiusaamista ennaltaehkäistä. Lapsen sosiaalisten taitojen sekä tunnetaitojen kehittäminen ja ryhmässä toimiminen ovat isossa roolissa, koska kiusaamista tapahtuu tilanteissa, jolloin ollaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Toin esiin myös aikuisen läsnäolon, koska lapsi seuraa ja ottaa mallia aikuisesta. Pidän tärkeänä myös vanhempien roolia kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Per-

heen ja päiväkodin yhteistyöllä ja molemmin puoleisella panoksella kiusaamisen ennaltaehkäisyä on mahdollista edistää entisestään.

Tekemäni oppaan sisältö valikoituikin sen perusteella, mitä taitoja tulisi kehittää, jotta kiusaamiselta voitaisiin välttyä. Lapsille on hyvä suunnitella toimintaa tavoitteellisesti. Esimerkiksi silloin tällöin aamupiirin tai liikuntatuokion yhteyteen voi ottaa jonkun lyhyen leikin, jolla tuetaan taitoja, joiden kehittäminen edesauttaa kiusaamisen ennaltaehkäisyä. Oppaaseen keräämilläni tuokioilla pystytään tukemaan lapsen tunnetaitoja, sosiaalisia taitoja sekä itsetuntoa. Lisäksi tuokioilla voidaan lisätä lasten yhteishenkeä sekä yhteenkuuluvuutta. Sain tekemästäni oppaasta todella hyvää palautetta Kuperkeikan henkilökunnalta. He toivoivat saavansa jotain konkreettista, jolla voidaan vaikuttaa siihen, ettei kiusaamista ilmenisi. Saadun palautteen mukaan kokoamieni toimintojen ohjeistukset olivat selkeitä ja helposti toteutettavissa olevia. Opas jaetaan jokaiseen ryhmään, jotta jokainen ryhmä voi toisista ryhmistä riippumatta käyttää toimintatuokioita esimerkiksi aamupiirin yhteydessä. Valmis opas kiusaamisen ennaltaehkäisystä on henkilökunnan mukaan riittävän tiivis, yksinkertainen ja selkeä. Näitä pidettiin tärkeinä, koska toisinaan arki päiväkodissa voi olla hektistä, jolloin tarvitaan ideoita nopeasti ilman pidempiaikaista valmistelua ja suurempia hankintoja.

Koen, että opinnäytetyön valmistumisen edellytyksenä on ollut suuri kiinnostus aiheeseen. Kiusaamisen ennaltaehkäisy on itselleni tärkeää. Omakohtainen kokemus lapsuudesta on vaikuttanut siihen, että haluan omalta osaltani olla vaikuttamassa siihen, ettei kiusaamista tapahtuisi. Pystyn tekemäni opinnäytetyön avulla välittämään tärkeää viestiä paitsi päiväkotiki Kuperkeikan henkilökunnalle ja itselleni, myös mahdollisesti tulevaisuudessa työpaikallani. Opinnäytetyöni avulla pääsen mahdollisesti vaikuttamaan myös muiden varhaiskasvattajien toimintamalleihin ja näin tukemaan kiusaamisen ennaltaehkäisyä varhaiskasvatuksen piirissä.

Jatkossa opinnäytetyön aiheena kiusaamiseen liittyen voisi olla esimerkiksi se, esiintyykö alle kolme vuotiaiden ryhmässä kiusaamista. Lisäksi päiväkodin henkilökunnan tapoja puuttua kiusaamiseen voisi tutkia.

LÄHTEET

Alsaker, Françoise 2012. Bullying in kindergarten. Education.com. WWW-artikkeli. <http://www.education.com/reference/article/kindergarten-bullying/?page=2>. Luettu 29.2.2017.

Cantell, H. 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. PS-kustannus. Jyväskylä.

Haapsalo, T., Kirkkopelto, K. & Repo, L. 2016. Mun ja sun juttu. Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Lasten keskus.

Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.

Hamarus, P. 2012. Haukku haavan tekee: puututaan yhdessä kiusaamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Harjunoski, S-M. & Harjunoski, R. 1994. Kiusanhenki lapsen kengissä. Koulukiusaaminen-haaste kasvattajalle. Kirjapaja.

Järvinen, K. & Mikkola, P. 2013. Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Pedatieto Oy.

Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Kirjapaja. Helsinki.

Kalliopuska, M. 1990. Empatia – tie ihmisyyteen. Helsinki: Kirjayhtymä.

Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta-Opas varhaiskasvatuksen kehittämisessä. Gummertus Kirjapaino Oy.

Kehitysvammaisten tukiliiton www-sivut. Viitattu 20.3.2017. file:///C:/Users/Uusi/AppData/Local/Microsoft/Windows/Temporary%20Internet%20Files/Content.IE5/3HSZVNPT/MAHTI_tunnekortit_tulostusversio.pdfz

Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. WSOY.

Kinnunen, S. 2005. Anna mun olla lapsi. Paratiisi pokkarit.

Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa: Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. MLL.

Kommunikaatiokeskus Telmii-www-sivut. Viitattu 20.3.2017. <http://telmii.fi/mahti-kortit-auttavat-ilmaisemaan-tunteita/>

Laine, K. & Neitola, M. (toim.) 2002. Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Suomen kasvatustieteellinen seura.

Mielenterveysliiton www-sivut. Viitattu 20.3.2017.
<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet-ja-kortit/tunnekortit-varhaiskasvatukseen>

Mielenterveysliiton www-sivut. Viitattu 20.3.2017.
<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet/tunteiden-tuulimylly>

Mielenterveysliiton www-sivut. Viitattu 20.3.2017.
<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet/tunteiden-maailmanpy%C3%B6r%C3%A4>

Papunetin www-sivut. 2017. Viitattu 4.1.2017. <http://papunet.net/tietoa/nopea-piirrosviestinta>

Repo, L. 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salmivalli, C. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Satri, J. 2015. Herkkyys ja kiusaaminen. Basam Books.

THL:n www-sivut. 30.12.2014. Viitattu 1.3.2017. https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/kasvatuskumppanuus

Varhaiskasvatussuunnitelma 2016. Viitattu 3.3.2017.

file:///C:/Users/Uusi/AppData/Local/Microsoft/Windows/Temporary%20Internet%20Files/Content.IE5/AD50723W/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

LIITE 1

Toimintatuokion kysymykset lapsille

1. Mitä kiusaaminen on?
2. Miltä kiusaaminen tuntuu?
3. Onko kaikki otettava mukaan leikkiin?
4. Mitä teet, kun huomaat, että joku lapsi kiusaa toista?
5. Onko lapsilla kavereita päiväkodissa?

Kysymyksiä muokattiin keskustelutilanteeseen sopivaksi ja kaikkiin kysymyksiin esitettiin lisäkysymyksiä, jotta kaikkiin kysymyksiin saatiin vastaus.